

PA 6142

.Z6 B5

Copy 1

DE

HIATVS VI ATQVE VSV APVD POETAS EPICOS
QVI AVGVSTI AETATE FLORVERVNT.

DISSERTATIO INAVGVRALIS

QVAM

AD SVMMAS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE LIPSIENSI

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

EDMVNDVS HVGO BIELING

BEROLINENSIS.

BEROLINI

TYPIS EXPRESSIT GVSTAVVS SCHADE.

A. CIOCCCCCLXVIII.

PA 6142
26B5

PARENTIBVS CARISSIMIS

SACRVM.

DE HIATUS VI ATQUE USU APUD POETAS EPI-
COS, QUI AUGUSTI AETATE FLORUERUNT.

De hiatu scripturis videndum nobis erit, quae sit huius vocis significatio. Et inveniuntur quidem verba *hiandi*, *hiascendi*, *hiscendi* atque *hiatus* et *hiulci*, e quibus neque *hiascendi*, neque *hiscendi* significationi ratio ulla cum grammatica vel metrica arte intercedit, primum de oscitantibus usurpatae, ut Graecorum voces cognatae *χαίνω* et *χάσμα*; deinde alia his vocibus subiecta est vis latius ea quidem patens, qua corpora solida findi vel discedere in partes vel rimas agere significantur; denique in oratione hiatus nec minus hio et hiuleus dicuntur, cum plures vocales concurrunt, quas proferentes labra diducimus apertumque os diutius manet; neque tantum apud recentioris aetatis grammaticos, sed iam apud Ciceronem et Quintilianum hac significatione inveniuntur illae voces. Possunt autem vocales variis modis concurrere, aut in eadem voce, aut ita, ut altera in fine vocabuli, altera initio vocis subsequenter posita sit. Statuendum igitur nobis erit, utrum hiatus vis ad utrumque pertineat concursum necne.

Et recentiores quidem grammatici saepissime etiam vocalium in eadem voce concursum hiatus appellave-

runt. Ita Schneiderus¹⁾ separatim hiatum in voce et hiatum inter voces factum perscribit. Neque aliter Kruegerus hiatum explicat²⁾. Billrothius³⁾ quoque vocalium in eadem voce concursum aliquoties hiatum appellat, etsi passim aliis ad eum significandum vocibus utitur, contra illum, qui fit inter voces semper hiatum appellat. Neque Zumptius⁴⁾ sibi constat; hiatum enim dicit concursum vocalium, quarum in alteram vox aliqua desinit, altera incipit quod subsequitur vocabulum; sed aliis locis etiam hiatus nominatur, ubi de altero illo vocalium concursu agitur. Et hunc et illum vocalium concursum Madvigius⁵⁾ hiatum esse censet, sed praecipuum esse hiatum, qui inter voces fiat.

Et sane, si tantummodo linguae formationem tractaverimus, nos fugere non poterit, nihil interesse inter utrumque casum; uterque igitur hiatus erit vocandus⁶⁾.

¹⁾ Konr. Leop. Schneider, *ausf. Gramm. der lat. Spr.* Berlin 1819. I. 1. p. 113 sq.: »Hiatus heisst das Zusammentreffen zweier zu zwei verschiedenen Sylben gehörigen Vocale, gleichviel ob in einem oder zweien Wörtern, z. B. vitreus, ille ego« sq.

²⁾ Krüger, *Gramm. der lat. Spr. umg. v. Grotefend.* Hannover 1842. § 18: »Das Zusammentreffen zweier Vocale am Schlusse des einen und am Anfang der anderen Silbe heisst Hiatus (Gesperr).«

³⁾ G. Billroth, *lat. Schulgr. bes. v. Fr. Ellendt.* Leipz. 1838. § 12.

⁴⁾ C. G. Zumpt, *lat. Gramm.* Berlin 1850. §§ 8—11.

⁵⁾ J. N. Madvig, *lat. Sprachl. f. Schulen.* Braunschweig 1857. § 6: »Wenn zwei aufeinanderfolgende Vocale getrennt oder deutlich ausgesprochen werden sollen, so entsteht eine gewisse Stockung (hiatus, Kluft) in der Aussprache, besonders, wenn der eine Vocal ein Wort schließt und der andere eins anfängt«.

⁶⁾ Cf. Arist. Vossii II, 13 et Wasium de sen. c. 11, qui positionem vocalium eum appellant.

Quod confirmatur crebris elisionibus¹⁾; nam ut e fructuibus prorsus obsoleto fit fructibus, ita ne unquam in nunquam, venum eo in veneo coalescit, quae elisio inter voces dicenda est; et contractionibus (audisti pro audivisti; desse pro deesse; mi pro mihi; praebeo pro praehibeo²⁾).

Hiatum igitur etiam in voce esse videmus et Latinos saepe in eo offensos elisionem adhibuisse. Tamen neque aequae severae eum evitandi lex exstitit atque alterum hiatum, et si ad numerum modo exemplorum spectaveris, vix ullam legem esse, audisti, desse, similia in exceptionum numero habenda esse putes; sexcenties enim talis hiatus intactus manet, semel atque iterum evitatur. Memineris modo velim tot vocum terminationis *iūs* earumque casuum obliquorum, tot verborum temporis perfecti in *uī*³⁾ desinentium, formarum evoluisse, Orpheüs, similiū, quae pro vulgatis evolvisse, Orpheus apud poetas inveniuntur.

At consulto scriptores et eo maiore opera, quo diligentius artis, quae dat certam viam rationesque faciendi, praecepta sequebantur, ne vocales in fine vocis initioque subsequentis concurrerent, enitebantur. Quod non solum de poetis sed etiam de iis scriptoribus, qui soluta oratione utebantur, constat. Cicero enim Or.

¹⁾ Vel potius episynaloephis. Cf. Schneiderum l. l. p. 113.

²⁾ Cf. Schneiderum l. l. p. 114 sq. p. 129.

³⁾ Etiam apud poetas *i* et *u* tantummodo consonantium vim assumunt, ut syllaba praecedens positione longa esse possit, non ut hiatus evitetur (cf. *arjete*, *tēvis*). Neque synizesis velut deinde ad hiatum evitandum admittitur.

cap. XLIII. § 150: „Ut in legendo“, ait, „oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus aut hiulcas voces efficiat, aut asperas. Quamvis enim suaves gravesque sententiae, tamen si inconditis verbis efferuntur, offendent aures; quarum est iudicium superbissimum. Quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, qui vocales nolit coniungere“.

Quae Ciceronis verba ad hiatum qui fit inter voces („hiulcus“) et elisiones („vocales coniungere“) pertinent. Oratores enim Latini etsi versus effugiebant, tamen summo opere aequae ac poetae id laborabant, ut quam ornatissimum et elegantissimum dicendi et scribendi genus efficerent omnesque orationis salebras evitarent; inter quas etiam hiatum numerandum esse et loco supra laudato et nonnullis aliis Cicero dilucide explicavit¹⁾. Sed his omnibus locis agitur de verbis eleganter et compositis et collocatis, non de verbis ipsis et de vocalibus in iis concurrentibus; qui tam diligenter evitandus est hiatu, is est, qui fit inter voces. Quod et Ciceronis verbis et hiatu exemplis, quae praecipue e poetarum libris attulit²⁾ ita clarum fit, ut iam dubium esse non possit.

¹⁾ Cf. Cic. l. l. cap. XLV. § 152; cap. XXXIII. § 77. De Oratore cap. XLIII. § 171. — Auct. ad Herenn. cap. 12. § 18 similiter ac Cicero de hiatu iudicat.

²⁾ Cf. Or. cap. XLV. § 152: Vos qui accolitis Histrum fluvium atque algidam (Naevius). Scipio invicte (Ennius). Hoc motu radiantis Etesiae in vada ponti (Cicero). — Adde Auct. ad Herenn. cap. 12. § 18: Baccæ aeneae amoenissimae impendebant.

Neque Quintilianus loco institutionis oratoriae¹⁾ gravissimo ad explicandum, quae eius de hiatu sententia fuerit, nisi de eo vocalium concursu disputat, qui duabus vocibus efficitur.

Adde quod etiam Gellius, quotiescunque hiatum attingit et vocalium extremarum cum primis concursus intellegit, et exempla Ciceronis Quintilianique simillima affert²⁾.

Et posterioris aetatis grammatici, Charisius, Diomedes, Valerius Probus, Victorinus, Priscianus, alii hac in re videntur consentire³⁾.

Nec minus recentioris aetatis homines et Graecis literis et Latinis docti, grammatici, metrici, veterum scriptorum interpretes, cum simpliciter de hiatu loquuntur, vocalium intellegunt extremarum et primarum concursum. Neque testimonia afferre oportet; modo Bentlei ad Horatium, Marklandi ad Stati Silvas, Lachmanni ad Lucretium commentarios, Godofredi Hermanni scripta metrica evolvas.

Praeterea hiatum inter voces factum in metrica intellegendum esse, inde apparet, quod fere unusquisque

¹⁾ Quint. Inst. Or. IX. 4. § 33. Longius est caput illud quam quod hoc loco adscribam. — Quintilianus autem sententia nititur Ciceronis, quae supra laudavimus, verbis; hiatus exemplum affert: Pulchra oratione acta omnino iactare.

²⁾ Cf. Gell. N. A. VI. (VII.) 20. Vesuvo ora (Vergilius). Ebriosa acina ebriosioris (Catullus). *Ἀἶαν ἄνω ὄρεσκε ποτὶ λόγον* (Homerus).

³⁾ Cf. C. Jul. Victor. ad p. 252 Cic. ed. Orelli. — Marcianus Capella ed. H. Grotius. L. B. 1599. p. 167. — Marius Victorinus ed. Putsch. p. 2467. — Scriptores rei metricae ed. Gaisford p. 23/4. ap. Putsch. p. 2509/11.

versus synaloephe facta ostendit, poetam summopere studuisse, ut ne discederet ab illa linguae Latinae lege, qua hiatus fieri vetaretur.

Hiatum igitur dicimus concursum duarum vocalium, quarum altera extrema vocis alicuius, altera prima insequentis est.

Ne tum quidem hiatum intellegendum esse censemus, cum duarum vocum prior duas in fine exhibet vocales, et initio posterioris verbi vocalis posita est, quae cum extrema prioris vocali synaloephe coniungatur, velut in Vergiliano: „accipio adgnoscoque libens“ Aen. VIII. 155. Coagmentantur enim voces synaloephe et quasi coalescunt, ut e duabus paene una efficiatur.

Iam hiatum qui fit inter voces tractaturi omittemus etiam illum, qui inter finem versus et initium sequentis existit, in quo Gellius loco supra laudato versatur; non enim perquirendum nobis proposuimus, quid de versuum inter se coniunctione vel laxiore vel artiore sentiendum sit; quod bene iis relinquemus, qui versum hypermetrum, vel synaloephen inter versus factam tractandi partes susceperint.

Ab inferioris autem aetatis grammaticis, Charisio, Diomede, Prisciano, Mario Victorino, C. Iulio Victore, aliis praeter nomina et exempla quaedam praecipue e poetis repetita de hiatu vix quidquam allatum est; neque quae illi disputaverunt ad hiatus naturam perspicendam, neque ad probe cognoscendum, quid intersit inter eius usum apud remotiorum et propinquiorum temporum scriptores sufficiunt. Auxilia igitur e carminibus ipsis, in quibus hiatus exempla legentibus fere

occurrunt, et ex hominum doctorum commentationibus, qui a Bentleio profecti post Godofredum Hermannum hanc rem attigerunt, petamus necesse est; atque eo facilius rem perficere poterimus et absolvere, quo angustioribus eam finibus circumscripserimus. Itaque cum ipsa poetarum scripta perlegerimus et pertractaverimus, e magna copia poetarum, qui Augusti aetate floruerunt, eos elegimus, qui hexametro heroico ita usi sunt, ut idem versus nullo alio versu interiecto continuetur, quod Graeco vocabulo *κατὰ σίχον* vocare solemus; horum poetarum ea carmina elegimus, de quorum origine non dubitatur, P. Vergili Maronis Bucolicon, Georgicon, Aeneidos libros; P. Ovidi Nasonis Metamorphoses; Q. Horati Flacci Satiras et Epistulas, in quo numero librum de Arte Poetica comprehensum velim.

Qui poetae ut aetate medii inter horridulos illos priscae Latinitatis auctores et qui imminuta iam linguae dignitate scripserunt, ita quod ad hiatum attinet, media quasi statione positi videntur. Prima enim carmina Latina aspera illa et Saturnio numero adstricta et alias licentias et hiatum saepissime exhibebant. Quae autem secuta est aetas, ea cum ad Graecorum modum formari coepisset omniaque ad artem et regulam revocasset, poetae etiam hiatum, quamvis apud Graecos inveniretur non raro, in licentiarum numero esse censuerunt. Ita iam apud Plautum hiatus, etsi frequentior quam apud posteriores poetas, tamen certis regulis circumscriptus est¹⁾; nam admittitur in pausa oratio-

¹⁾ Cf. Ritschl, Plaut. tom. I. (Prolegg.) cap. XIV. p. 187. sq.

nis¹⁾ aut certis quibusdam post monosyllabas in longam vocalem vel in *m* desinentes²⁾). Artis autem poeticae studium Graecorumque exemplorum imitatio poetas, qui Augusti temporibus floruerunt, permovit, ut ad novas normas orationem dirigerent, parci laudatores temporis acti omnia eicerent, quae vel aspera vel minus iucunda sibi viderentur, multis nominibus severiores quam Graeci ipsi fierent. Ita hiatus apud eos invenitur, sed rarius, neque omnibus in versus sedibus, neque nisi aliis legibus non vetantibus; synaloephe autem multum ad eum evitandum ponderis habet et frequentissima est, quamquam ita vocalis, quae in fine vocis posita est, aut mutari debuit aut evanescere³⁾). Qui Augusti tempora secuti sunt poetae severiores etiam, quam Vergilius, Ovidius, Horatius, quod ingenii vis eos defecit, paene solam versuum formam respicientes, hiatus prorsus evitaverunt, in primis epicorum carminum scriptores. Poetae igitur illi, Vergilius, Ovidius, Horatius, quasi medio loco inter utramque quam descripsimus aetatem positi sunt. Qualis igitur apud hos poetas hiatus inveniatur quibusque terminis eius usus definiatur, exquirere nobis proposuimus.

Potest autem hiatus aut in arsi aut in thesi versus exsistere, et vocalis, in quem prior vox desinit, natura aut brevis aut longa est. Qua ratione utraque cum bi-

¹⁾ I. l. p. 188: »Consequitur minus offensionis hiatus ibi habere, ubi ... synaloepham ipsius vocis pausa aut non patiatur fieri aut patitur non fieri«.

²⁾ Cf. Ritschl. I. l.

³⁾ Cf. Köne, Die Sprache der röm. Epiker. Münster 1840 in., quamvis haud raro praepropero ingenio nimium indulsisse videatur.

partita efficiatur divisio, sequitur ut disputatio universa in quattuor capita distribuenda sit. Primum enim de hiatu in arsi facto praecedente aut longa syllaba aut brevi, tum de hiatu qui in thesi exsistit cum syllaba praecedens aut producitur aut corripitur, nobis statuendum erit.

I. DE HIATU, QUI FIT IN ARSI.

Qui in arsi fit hiatus, is multo saepius invenitur, quam qui in thesi. In arsi enim ipsa versus natura nos cogit moram facere et paulisper spiritum intermittere. Quo fit ut hiatus minus sentiatur, cum quasi substituerit oratio; similis igitur ratio est illius, quam in Plauto a viris doctis observatam supra notavimus; atque cum hiatu in arsi facto arsis eo nomine comparari potest, quod huius vi syllaba brevis saepissime producitur. Tamen animadvertendum est, perraro arsis vi syllabam brevem productam esse et eandem hiatum efficere; semper fere vocalis prioris vocis extrema longa est. Cum autem LXX Vergili, Ovidi, Horati locis hiatum in arsi invenerimus, in tanta exemplorum copia unus tantummodo versus isque dubius vocalem prioris vocis extremam exhibet brevem; duobus locis vocales hiulcae sunt e numero earum, quae cum a grammaticis ancipites dicantur, natura longae sunt neque locis illis corripuntur; itaque non dubitavimus, illos locos in vocalium longarum tabulas referre.

1. De vocalibus longis.

Inveniuntur in arsi hae vocales natura longae et quae vocantur diphthongi:

a, e, i, o, ae, eu, ai,

e quibus, si exemplorum frequentiam spectaveris, primo loco *o*, secundo *i*, tertio *ae* et *e* ponendum est; per rara ea exempla sunt, quae vel *a*, vel *eu*, vel *ai* in fine vocis prioris exhibent.

a) De vocali *o*.

Vocalis *o* ex LXIX locis, quibus longa vocalis invenitur, plus quam dimidiam partem in suum vertit usum; invenitur enim XXXV locis, saepissime in arsi pedis quinti (quinq̄decies), deinde primi (septies), tum tertii (quinq̄ies), vel quarti (quinq̄ies), rarissime secundi (ter).

Atque hiatus his locis invenitur:

α. In arsi pedis quinti:

Tunc ille Aeneas, quem Dardanio - Anchisae. Verg. Aen. I. 617.
 Antiquum in Buten. Hic Dardanio - Anchisae. ib. IX. 647.
 Nereidum matri et Neptuno - Aegaeo. ib. III. 74.
 Haec Helenum cecinisse penatigero - Aeneae. Ov. Met. XV. 450.
 Servabat senior, qui Parrhasio - Euandro. Verg. Aen. XI. 31.
 Penelopesque socer cum Parrhasio - Ancaeo. Ov. Met. VIII. 315.
 Orgia tradiderat cum Cecropio - Eumolpo. ib. XI. 93.
 Iactari quos cernis in Ionio - immenso. ib. IIII. 535.
 Et celer Ismenos cum Phlegiaco - Erymantho. ib. II. 244.
 Lamentis gemituque et femineo - ululatu. Verg. Aen. IIII. 667.
 Evolat infelix, et, femineo - ululatu. ib. IX. 477.
 Cumque Pheretiade et Hyanteo - Iolao. Ov. Met. VIII. 310.
 Amphion Dircaeus in Actaeo - Aracyntho. Verg. Buc. II. 24.

Praeterea:

Tonsori Licino commiserit. O, - ego laevus. Hor. Epl. II. 3, 301.
 Flamina amem silvasque inglorius. O, - ubi campi. Verg. Georg.
 II. 486.

E quibus exemplis quae ultima attulimus duo, monosyllabis efficiuntur synaloephen non ferentibus; sequuntur pyrrhichii literis *e* vel *u* incipientes.

Quae cum missa fecerimus, fieri non poterit, quin videamus, inter cetera omnia summam singulorum cum singulis intercedere similitudinem, neque quemquam fugiet, certae cuiusdam legis normam in hoc hiatus admittendo secutos esse poetas.

Voces enim omnes, quarum vocalis extrema non eliditur, aut dativi aut ablativi declinationis secundae sunt, et sunt longiores utique, Graecae potissimum voces. Atque aut choriambi iis efficiuntur (bis Dardanio, bis Parrhasio, Cecropio, Ionio, Phegiaco, bis femineo; semel brevi superaddita syllaba: penatigero), aut molossi (Neptuno, Actaeo; semel brevi superaddita epitritus primus: Hyanteo). Vox autem quae subsequitur versum ea quidem terminans, Graeca origine aut longior Latina vox, aut molossum efficit (bis Anchisae, Aegaeo, Aeneae, Euandro, Ancaeo, Eumolpo, immenso) aut ionicum a minori (Erymantho, Iolao, Aracyntho, bis ululatu). Versus igitur plerique spondiaci sunt (VIII).

Praeterea si pentasyllabum penatigero exceperis nunquam longiorem illam vocem aut Graecam aut Latinam monosyllaba non antecedit, plerumque longa (ter *et*, ter *cum*, semel *hic*, *qui*, *quem*), rarius brevis (bis *in*, semel *et*).

Nec silentio praetermittendum est, quod nonnulli versus eadem continent vocabula; nam „Dardanio Anchisae“ et „femineo ululatu“ bis reperiuntur apud Vergilium ipsum, et versus exitu „Parrhasio Ancaeo“ Ovidius Vergili illud „Parrhasio Euandro“ videtur imitatus esse¹⁾.

Inter utramque autem vocem ne virgula quidem distinguendum est, siquidem locis quos adscripsimus, omnibus adiectivum substantivum suum praecedit, semel ordine inverso adiectivum sequitur.

Quod ad secundarum vocum primas adtinet vocales, principem *a* obtinet locum quod quattuor in versibus exstat, *u* ter observavimus, *ae*, *i*, *eu*, *e* binis inveniuntur exemplis. Hoc autem conspectu versus duos comprehendimus, quibus vocales *u* et *e* post monosyllabum *o* positae sunt.

Poetae autem exemplorum illorum ita veniunt quasi in partem, ut septem Ovidi, sex Vergili sint, praeterea monosyllaborum alterum Vergilio, alterum Horatio debeat.

Scripturae vero diversitas, quae posset efficere, ut de hiatu dubitarem, adnotata non est²⁾.

β. In arsi pedis primi:

O – utinam possem populos reparare paternis. Ov. Met. I. 363.

O – utinam a nostro secedere corpore possem. ib. III. 467.

¹⁾ Cf. Ov. Met. XI. 17: »Bacchei ululatus« eadem versus sede, et ad Ovidianum »Hyanteo Iolao« Ov. Met. V. 312: »Hyantea Aganippe«, eadem versus sede, ubi Ovidius se ipse imitatus est. — Cf. etiam »Pelio Ossam« apud Vergilium et Ovidium (Georg. I. 281. Met. I. 155). Ad »Bacchei ululatus« et »femineo ululatu« cf. Hymn. in Ven. 19: *διὰ πρύσσοι τ' ὀλόλυνγαι*, eadem versus sede.

²⁾ Cf. quae Wagner et O. Ribbeck adnotaverunt.

- O - utinam primis arsisset ignibus infans. ib. VIII. 501.
 O - et de Latia, o et de gente Sabina. ib. XIII. 832.
 O - ego, quantum egi! quam vasta potentia nostra est. ib. II. 520.
 O - ego, si liceat mutato nomine iungi. ib. IX. 487.
 O - imitatores, servum pecus, ut mihi saepe. Hor. Epl. I, 19, 19.

Qui versus non minus quam quos supra protulimus, inter se similes sunt. Monosyllaba enim vox, quae nec synaloephen patitur et verba recitantem paulum insistere cogit, interiectio *o*, ubique initio versus posita est; quater particulae indeclinabiles (ter utinam, semel et) sequuntur, bis pronomen ego, semel in versu Horatiano, substantivum; sex reliqui versus Ovidi sunt, qui huiusmodi hiatum inprimis adamasse videtur; ubique syllabae breves sequuntur (ter anapaestus, bis pyrrhichius, semel pyrrhichius cum molosso), semel syllaba brevis positione locum longae obtinet; ter *u*, ter *e*, semel *i* sequitur. Etiam his locis varietas lectionis nihil ad hiatum infirmandum valet¹⁾).

γ. In arsi pedis tertii:

Ille ruenti Hylo, - animisque immane frementi. Verg. Aen. XII. 535.

Antiqua e cedro: - Italusque paterque Sabinus. ib. VII. 178.

Inclusum buxo, - aut Oricia terebintho. ib. X. 136.

Submovet Oceano, - et si quem extenta plagarum. ib. VII. 226.

Fonte Medusaeo - et Hyantea Aganippe. Ov. Met. V. 312.

Inter pauca haec exempla, quorum unum apud Ovidium, cetera apud Vergilium reperimus, manifesta quaedam intercedit similitudo. Nam quae priora sunt verba, ea vel dativo vel ablativo casu posita sunt. Ac tria ex his spondei sunt vocibus Latinis effecta. Duo vocabula

¹⁾ cf. Merkel et interpr. et rec. Hor.

tetrasyllaba, quorum alterum choriambus est, alterum epitritus primus, et Graeco ex fonte fluxerunt et cum iis exemplis, quae hiatum in arsi pedis quinti exhibent, comparari possunt. Accedit quod versus: „Fonte Medusaeo et Hyantea Aganippe“ paene totus e nominibus Graecis propriis constat et in sede quinta hiatum exhibet „Hyantea Aganippe“; quem quis non videt consulto repetitum esse? Neque igitur mirum erit quod non, ut in quattuor versibus reliquis, post prius verbum paulisper subsistendum atque distinguendum est. Sequuntur vel coniunctiones monosyllabae: aut, et (bis, semel positione longum), vel bisyllabae voces anapaesticae, quae adiuncta particula „que“ paeonem tertium efficiunt: animisque, Italusque. Vocales hae sequuntur: *e* (bis), *a*, *i*, *au*.

Neque his in versibus scripturae ulla diversitate hiatui fides detrahitur.

δ. In arsi pedis quarti:

Et bis io, Arethusa, io, - Arethusa vocavit. Ov. Met. V. 625.

Promissam eripui genero; - arma in pia sumpsi. Verg. Aen. XII. 31.

Maeonia generose domo: - ubi pingua culta. ib. X. 141.

Posthabito coluisse Samo; - hic illius arma. ib. I. 16.

Concilia Elysiumque colo; - huc casta Sibylla. ib. V. 735.

Qui loci, praeter primum ceteris non similem, apud Vergilium exstant omnes. Adieciimus autem tribus prioribus Vergilianis quartum, quia vocalis, in quam desinit „colo“, quamvis anceps fere vocari soleat, longa est et apud Vergilium, Ovidium, Horatium praeter carmina leviora in verbis semper ita usurpatur¹⁾. Praeterea

¹⁾ Cf. Lennep. ad. Ov. Heroid. XV. 32.

illius, cui hunc subieciimus versum, hiatus (Samo; hic) simillimus est. E quinque igitur exemplis primum (io, Arethusa) sui quasi iuris est; prior enim vox est dissyllaba interiectione iambica, quae synaloephen fieri non sinit; accedit et huius et nominis proprii Graeci repetitio. Etiam reliqua exempla inter se similia, ab illo discrepantia iambum brevive vocali superaddita anapaestum ante hiatus exhibent, post hiatus tribus locis longa monosyllaba, uno pyrrhichius subsequitur, vocales sunt *a*, *i*, *u*, vel simplices vel praecedente *h*. Libri manuscripti in scriptura consentiunt.

ε. *In arsi pedis secundi:*

Et bis io, - Arethusa, io, Arethusa vocavit. Ov. Met. V. 625.

O pater, o - hominum divomque aeterna potestas. Verg. Aen. X. 18.

Si pereio, - hominum manibus periisse iuvabit. ib. III. 606.

In arsi igitur pedis secundi cum hiatus tria modo exempla exstent, interiectiones (*o*, *io*) synaloephen non patiuntur. Et de Ovidiano quidem versu videas quae modo de eodem hiatu, alia versus sede posito, disputavimus¹⁾; neque hic scriptura dubia esse potest²⁾. In Vergili autem versu altero hiatus et monosyllaba voce excusatur et affectu quodam concitatore: nec librorum scriptura discrepat. Alter Vergili versus et ipse affectu vehementiore pronuntiatur³⁾. Et post verbum „pereio“, ut mora fiat et respiratio, distinguendum est, et plu-

¹⁾ pag. 18 sq. huius diss.

²⁾ Cf. pag. 53 sq. h. d., ad hiatus „Arethusa, io“, qui fit in thesi.

³⁾ Cf. Wagneri Quaest. Verg. XI. 3. vol. III. pag. 21 et quae ad Verg. Georg. I. 281: „Ter sunt conati imponere Pelio Ossam“ huius diss. pag. 23. 24 disputabimus.

rimae syllabae breves versus numeros explent neque unum quidem spondeum invenis. Itaque cum alia causa non sit, cur verba poetae videantur immutanda esse, ut hiatus vitetur, ad coniecturam noli confugere. De o finali vocis „pereo“ videas quae supra diximus¹⁾. Vocales sequuntur *a*, vel *o* (praecedente *h*) duobus locis; bis igitur vocalis iteratur.

Quae de singulis locis singillatim a nobis disputata sunt, iam unum sub adspectum subiciamus. Saepissime igitur posterior duarum vocum concurrentium vel vocali *a*, vel *e*, vel *u* incipit; nam septena eiusmodi exempla inveniuntur: Dardanio Anchisae, Parrhasio Ancaeo, Actaeo Aracyntho, Hyllo animisque, genero arma, bis io Arethusa; — Phegiaco Erymantho, Oceano et, Medusaeo et, o et, ter o ego; — O utinam (ter), femineo ululatu (bis), domo ubi, colo huc. Rarius *i* invenitur, cuius quattuor exstant exempla: O imitatores, Hyanteo Iolao, cedro Italusque, Samo hic. Reliquae sunt diphthongi *eu* (Parrhasio Euandro, Cecropio Eumolpo), *ae* (penatigero Aeneae, Neptuno Aegaeo), *au* (buxo aut).

Etsi Gellius²⁾ concursus vocalium earundem iucunditatis aliquid habere contendit, in tanta exemplorum

¹⁾ pag. h. d. 18.

²⁾ Gell. N. A. VI. (VII.) 20: „Nam vocalis in priore versu extrema eademque in sequenti prima canoro simul atque iucundo hiatu tractatim sonat“. Quae Gellius suggessit exempla, Catullianum: „Ebriosa acina ebriosioris“, et Homericum: „Αἶαν ἄνω ὥθεσσε ποτὶ λόγον“, et ipsius verba: „cum dicere ‘ebrioso’ posset et, quod erat usitatius, ‘acinum’ in neutro genere appellare, amans hiatus illius Homericī suavitatem ‘ebriosam’ dixit propter insequentis a literae concentum“, eum de vocibus hiatu inter se commissis idem ac de versibus synaloephe non coniunctis statuere ostendunt.

copia non plura quam duo talia, qualia ille descripsit, inveniuntur. Ac tamen Gelli verba gravissimi sunt ponderis ad id, quod supra¹⁾ affirmavimus, stabiliendum, vocales iterari, cum versus affectu quodam pronuntiandi sint, siquidem ille vocales iteratas ad versus vim augendam valere animadvertit.

Iam de interiectionibus dicendum est, quae in tot hiatus exemplis priorem obtinent locum; nam *o* decies, *io* bis invenitur, sed non in quovis versus sede; *o* enim in primi, quinti, secundi pedis arsi, *io* in secunda et quarta sede se offert.

Neque est neglegendum, quoties posterior vox sit monosyllaba (septies: *et* vel breve vel positione longum, *aut*, *hic*, *huc*, *arma*) aut disyllaba, vel particula vel pronomen (quinquies: *ego* ter, *ubi* bis) aut trisyllaba particula (ter: *utinam*); quae exempla quindecim locos efficiunt similes.

Voces unius, duarum, trium, quattuor syllabarum in arsin exeuntes octo modis positae esse possunt, ut aut simplex syllaba longa sit, aut iambus, spondeus, anapaestus, molossus, choriambus, epitritus primus, dispondeus efficiatur. Horum omnium praeter dispondeum inveniuntur exempla: syllabae longae decem (tantummodo interiectio *o*), spondei tria, molossi duo, epitriti primi duo, iambi quinque, anapaesti duo, choriambi decem; unum vocis quinque syllabarum exemplum choriambo praecedente syllaba brevi continetur.

Restat, ut videamus, quot quisque poeta contulerit ad nostrum delectum exempla; neque multum Ver-

¹⁾ pag. 19 huius diss.

gilius ab Ovidio differt; apud illum enim XVII, apud hunc XV reperiuntur; Horatius II tantum versus eiusdem descriptionis finxit; e Vergilianis unum Bucolicon, unum Georgicon, cetera omnia Aeneidos sunt.

b) De vocali *i*.

Ut iam supra demonstravimus, *i* litera proxime a vocali *o* abest; nam eius exempla observantur XVI, quorum in arsi pedis tertii decem, in quarto tria, in quinto duo inveniuntur, unum in secundo; praecipuus igitur huius vocalis locus tertia est arsis.

α. In arsi pedis tertii:

Nereidum matri - et Neptuno Aegaeo. Verg. Aen. III. 74.
 Tum pingues agni, - et tum mollissima vina. id. Georg. I. 341.
 Munera sunt, lauri, - et suave rubens hyacinthus. id. Buc. III. 63.
 Et sucus pecori, - et lac subducitur agnis. ib. 6.
 Stant et iuniperi, - et castaneae hirsutae. ib. VII. 53.
 Ut vidi, ut perii! - ut me malus abstulit error! ib. VIII. 41.
 Orchades et radii, - et amara pausia baca. id. Georg. II. 86.
 Illum etiam lauri, - etiam flevire myricae. id. Buc. X. 13.
 Causa mali tanti, - oculos deiecta decoros. id. Aen. XI. 480.
 Ter sunt conati - imponere Pelio Ossam. id. Georg. I. 281.

Quorum versuum ratio multis modis par est. Et primum quidem paene omnes voces posteriores litera *e* incipiunt¹⁾, tres tantummodo ex decem versibus aliam exhibent literam (perii ut, tanti oculos, conati imponere); tum, si duo versus excipiantur, posterior duarum, quarum fit concursus, vox coniunctio est, vel *et*,

¹⁾ Cf. Quint. inst. or. IX. 4. § 33: »Praecipuus erit hiatus earum, quae cavo aut patulo maxime ore efferuntur. *e* planior litera est, *i* angustior ideoque obscurius in his vitium«.

vel *ut*, vel quae illam (et) continet *etiam*, nisi forte hoc loco *i* consonantis vice fungi et pronuntiandum censes „*et iam*“¹⁾. Tum duae illae syllabae, inter quas hiatus est, spondeum faciunt, exceptis tribus modo locis (lauri etiam, radii et, tanti oculos). Deinde ante hiatum maxime spondei inveniuntur (quinq̄ues: matri, agni, tanti, bis lauri); praeterea molossus (semel: conati), anapaesti (ter: radii, pecori, perii), choriambus (semel: iuniperi); omnino voces priores spondiacaе aut anapaesticae, nunquam iambicae sunt. Illud etiam afferam, quod *i* prioris vocis ubique casus terminatio vel secundae (septies), vel tertiae (bis: pecori, matri) declinationis est; semel verbi exstat terminatio (perii). Praeterea et prior vox et posterior originis est Latinae, neque ulla, si exempla „conati imponere“ et „iuniperi et“ excipias, magni ambitus; multi versus crebras exhibent syllabas breves.

Accedit quod semper hiatus facilior fit orationis mora vel interpunctione; ubique enim graviore aut leviori nota distinguendum est; etiam in hiatu „conati imponere“ oratio ante infinitivum obiecti paulisper insistit.

Denique hi loci omnes apud Vergilium reperiuntur, qui tales hiatus amasse videtur, praecipue in Bucolicis, quorum quinque sunt, et in Georgicis, ex quibus tres repetivimus.

Praeter *e* hae vocales secundo loco exstant: semel *u* (perii ut), et *o* (tanti oculos), et quae repetita est *i* (conati imponere). Iam supra²⁾ de vocalium iteratione

¹⁾ Cf. corr. iam ad h. l. (Verg. Buc. X. 13).

²⁾ Cf. pag. huius diss. 19 et Wagneri Quaest. Verg. XI. 3 extr.

attulimus, quae ad hunc locum licet applicare, quo magis etiam quam Aen. III. 606: „Si pereō, hominum manibus perisse iuvabit“ et ib. X. 18: „O pater, o hominum divomque aeterna potestas“ poetae ars conspicua fit subiecta eadem vocali, quod quin consulto fecerit dubitari non potest.

Libri autem manuscripti cum in versu Verg. Georg. I. 281: „Ter sunt conati imponere Pelio Ossam“ dissentiant, consentiunt in hiatu „conati imponere“¹⁾; nam quod P. ed. Mediolan. affert: „impellere“, hiatum non tollit; nec quae exhibent schol. Lucani I. 389: „conati sunt“, optimorum librorum Verg. auctoritatem labefactare possunt.

β. In arsi pedis quarti:

Arcebis gravidō pecori, – armentaque laeta. Verg. Georg. III. 155.
Hanc sine me spem ferre tui: – audentior ibo. id. Aen. IX. 291.
Externo commissā duci. – Aeneia puppis. ib. X. 156.

Etiam hi loci omnes apud Vergilium reperiuntur. Sed ante hiatum bis iambus, semel anapaestus exstat; *i* litera bis secundae, semel tertiae est declinationis (pecori, quod etiam in tertia et secunda arsi exstat²⁾); pes quartus, qui hiatum continet, semper spondeus est. Sequuntur vocales *a*, *ae*, *au*. Praeterea id observandum est, quod posteriores voces omnes sunt ionici a maiori, quod in fine pedis quinti diaeresis est, quod quo versus

¹⁾ Cf. O. Ribbeck in editione sua Vergili varietatemque lectionis, quam ad h. l. congescit, et Wagnerum ad h. l.

²⁾ Verg. Buc. III. 6: Et sucus pecori et lac subducitur agnis. id. Georg. I. 4: Sit pecori; apibus quanta experientia parcis. Cf. Verg. Georg. II. 144: Implevere; tenent oleae, armentaque laeta.

loco hiatus admissus est oratio insistit. De scriptura nihil est quod dubitemus.

γ. In arsi pedis quinti:

Tympanaque et plausus et Bacchei - ululatus. Ov. Met. XI. 17.
Aetas Lucinam iustosque pati - hymenaeos. Verg. Georg. III. 60.

Cum ea repetieris memoria, quae de litera *o* in eadem versus sede disputavimus, statim videbis, hos duos versus illis esse simillimos. Ambo enim secundo loco longiorem vocem, vel Graecam (hymenaeos), vel Latinam (ululatus) ostendunt¹⁾. Sed cum vox quae altero loco praemissa est, „Bacchei“, ad similitudinem earum, quas capite superiore descripsimus, prope accedat (est enim et adiectivum relatum ad substantivum ululatus, Graecae originis, et casus secundae declinationis in *i* exiens et molossum eumque antecedente voce monosyllaba longa efficit), alterius versus vox prior ab hac ratione aliena est.

Alter versus Vergili, alter Ovidi est Vergilium imitantis, apud quem duo versus huic simillimi leguntur¹⁾. Libri nullam lectionis discrepantiam ostendunt.

δ. In arsi pedis secundi:

Sit pecori; - apibus quanta experientia parcis. Verg. Georg. I. 4.

Neque de hoc versu Vergiliano dubitandum est; praecedit autem anapaestus „pecori“, qui a Vergilio ter variis versus locis adhibetur ante hiatum²⁾; qui etiam post hiatum in tertia arsi factum reperitur; et anapae-

¹⁾ Ad hiatum „Bacchei ululatus“ cf. Verg. Aen. III. 667 et IX. 477: „femineo ululatu“ eodem versus loco.

²⁾ Buc. III. 6: Et sucus pecori, et lac subducitur agnis. Georg. III. 155: Arcebis gravido pecori, armentaque laeta.

stus sequitur et vocalis *a*, quae quidem cum post *i* literam rara sit, invenitur loco simillimo arsis quartae, Georg. III. 155: „Arcebis gravido pecori armentaque laeta“¹⁾. Etiam hic hiatus in moram incidit.

Denuo si XVI versus perlustraverimus, in quibus hiatus *i* literae admissus est, raro ante hiatum videbimus verborum terminationes (duas: pati et perii), saepissime nominum (quattuordecim, e quibus novem secundae, quinque tertiae sunt declinationis). Quae sequuntur vocales, earum principem obtinet locum *e*, cuius septem exempla sunt; *a* et *u* bis inveniuntur; semel *o*, *y*, *ae*, *au*; semel *i* consulto a poeta eidem literae subicitur.

Iam ante hiatum spondei et anapaesti praevalet, quorum quina sunt exempla; etiam iambus non ita rarus, tribus enim exstat locis; molossi duo reperiuntur, choriambus unus. Post hiatum una syllaba longa creberrima est, cuius sex observavimus exempla; tum ionicus a maiori quater, anapaestus ter invenitur; rarior ionicus a minori est, cuius duo sunt exempla; semel tantum una syllaba brevis invenitur.

Quae de litera *i* sequente coniunctione „et“ in tertia arsi dicenda erant, iam suo loco dicta sunt²⁾.

Omnes hi versus Vergiliani sunt excepto uno illo exitu hexametri Ovidiano: „Bacchei ululatus“, quem Ovidius e Vergilio videtur expressisse; ita in universum quae ad tertiam arsin protulimus confirmantur; etiam quae de crebris literae *i* in Bucolicis et Georgicis dixi-

1) Cf. Pag. 24 huius diss.

2) Cf. pag. 22. 23 huius diss.

mus exemplis; e XVI enim versibus Bucolicon VI, Georgicon V sunt.

c) De diphthongo *ae*.

Octo locis in arsi *ae* reperitur, saepissime pedis quinti (quinquies), singulis locis in arsi pedis secundi, tertii, quarti; quorum plurimi Vergili sunt (sex, Georgicon tres, Bucolicon duo, Aeneidos unus).

a. In arsi pedis quinti.

Stant et iuniperi et castaneae - hirsutae. Verg. Buc. VII. 53.
Ardea Crustumerique et turrigeræ - Antemnae. id. Aen. VII. 631.
Nubibus esse solet aut purpureae - Aurorae. Ov. Met. III. 184.
Ulla moram fecere neque Aoniae - Aganippe. Verg. Buc. X. 12.
Est medium Cyane et Pisaeae - Arethusae. Ov. Met. V. 409.

Ut iam supra hiatum litera *i* in quinta arsi effectum cum eo comparavimus, qui eodem versus loco litera *o* fit, ita verbis quoque, quae in *ae* desinunt, cum illis intercedit ratio. Utrisque enim locis vox Graeca aut longior Latina antecedit, aut choriambica (turrigeræ, castaneae, purpureae, Aoniae), aut molossica (Pisaeae), ante quam monosyllaba longa (ter *et*, semel *aut*) vel brevis (*neque*) collocata est. Quae sequitur vox, et ipsa Graeca aut longior Latina, versum terminat et aut molossus (Antemnae, Aurorae, hirsutae) est, aut ionicus a minori (Aganippe, Arethusae), ita ut quinque versuum tres spondiaci sint. Neque distinguitur inter duas voces; nam aut substantivum subsequitur adiectivum, aut, id quod uno loco factum est (castaneae hirsutae), hoc excipitur. Vocalis *ae* prioris vocis primae declinationis est, posterior vox *a* litera (ter), semel *i* (praecedente *h*) et *au* incipit, iteratur diphthongus *ae* nusquam.

Vergili tres, Ovidi duo sunt versus, de quorum scriptura libri consentiunt, nisi quod pro vulg. „Aonie“ nunc melius „Aoniae“ scribitur¹⁾.

β. *In arsi pedis quarti:*

Implevere; tenent oleae, - armentaque laeta. Verg. Georg. II. 144.

γ. *In arsi pedis tertii:*

Ante tibi Eoae - Atlantides abscondantur. ib. I. 221.

δ. *In arsi pedis secundi:*

Atque Getae, - atque Hebrus et Actias Orithyia. ib. IIII. 463.

Hos versus ex Georgicis repetitos, qui praeter ceteros consulto facti esse, non casu aliquo orti videntur, una proposuimus, quod commune aliquid inter se habent. Etenim praeterquam quod diphthongus *ae* primae est declinationis, posterior vox nunquam *a* litera non incipit, quod in versu ex Aeneide desumpto vidimus²⁾: „Ardea, Crustumerique et turrigerae Antemnae“ et ex Bucolicis³⁾: „Ulla moram fecere neque Aoniae Aganippe“. Praeterea et hiatus sedes spondeo continetur, et sequitur ionicus a maiori (armentaque, Atlantides, atque Hebrus et).

Primus autem horum versuum et ante hiatum vocem habet Latinam eamque anapaesticam, et vocem eiusdem originis maiorisque ambitus subicit. Hiatus facilius fit

¹⁾ Cf. quae Ribbeckius ad hunc adnotavit locum: »m . . orē (*e* corr. in *a*) γ. AONIAE MRγ, grammatici uno ore omnes excepto Servio, qui Aonia (vel Aonie) nominativos singulares esse monet. AOINIE Pb 1 aonie a cχ AGANIPPE R, Servius, cod. Probi ACANIPPE (*C* corr. in *G*) P AGANIPSE (PS corr. in Pp) M Aganippae Charisii ceterorumque grammaticorum exemplaria: unde vel Aoniae Aganippe vel Aoniae Aganippae vel Aonie Aganippe editiones«.

²⁾ Verg. Aen. VII. 631.

³⁾ Verg. Buc. X. 12.

nota, qua post „oleae“ distinguendum est. Persimilis est versus alius quidam Georgicon, in quo *i* litera hiatum in quarta arsi efficit sequente eadem voce quae huic loco adiuncta est, „*armentaque*“¹⁾.

Alter versus spondiacus est et in hiatu duas exhibet voces Graecas, molossum sequente ionico a maiori, adiectivum substantivo praemissum; est igitur versus illorum simillimus, qui hiatum in quinta arsi exhibent.

Etiam tertius versus spondiacus est et complura nomina propria Graeca praebet, quorum unum ante hiatum positum est. Et prior quidem vox iambica est, sequitur disyllabum quod vocali extrema elisa cum vocibus sequentibus ionicum a maiori efficit. Post „*Getae*“ autem distinguendum est; neque neglegenda particula *atque* repetita, quae hiatum minus asperum reddit²⁾.

De scriptura horum versuum non est controversia.

Iam videmus, post *ae* diphthongum, quae non iteratur, *a* fere literam inveniri (sexies inter octo locos); semel *au*, semel *i* exstat. Ante hiatum iambus unus, anapaestus unus, molossi duo, choriambi quattuor, post eum syllaba longa una, molossi tres, ionici a minori tres, ionici a maiori duo reperiuntur.

d) De vocali *e*.

Quater haec vocalis, ter apud Vergilium, semel apud Ovidium, in hiatu posita est, ter in tertii pedis arsi, semel in secundi.

¹⁾ Verg. Georg. III. 155: „Arcebis gravido pecori armentaque laeta“.

²⁾ Cf. Verg. Buc. VIII. 44: „Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamanti“. id. Georg. III. 343: „Atque Ephyre, atque Opis et Asia Deiopea“. Similia.

α. *In arsi pedis tertii:*

Quid struit, aut qua spe - inimica in gente moratur. Verg.
Aen. III. 235.

Aut Tmaros, aut Rhodope, - aut extremi Garamanti. id. Buc.
VIII. 44.

Cumque Pheretiade - et Hyanteo Iolao. Ov. Met. VIII. 310.

Quae inveniuntur vocales ante hiatum declinationis sunt terminationes vel quintae vel primae Graecae. In versu, quem primum adscripsimus, vocem monosyllabam, quae synaloephen fieri non patitur, insequitur anapaestus; nam extrema syllaba vocis „*inimica*“ eliditur; duobus locis longior vox Graeca anapaestica aut pentasyllaba antecedit, sequitur coniunctio monosyllaba (aut, et), ac „*Rhodope, aut*“ pedem hiantem efficit spondeum. Duorum, qui Vergili sunt, versuum alter et multas exhibet voces monosyllabas aut disyllabas, alter ter repetita coniunctione „*aut*“ insignis¹⁾ et tria continet Graeca nomina propria. Quorum tertius quoque versus Ovidianus ille quidem ditissimus est; in eodem versu et alius sub finem observatur hiatus et in altero vocalis *e* iterata est²⁾. Libri de scriptura consentiunt.

β. *In arsi pedis secundi:*

Atque Ephyre, - atque Opis et Asia Deiopea. Verg. Georg.
III. 343.

Cum iam supra de repetitis particulis dixerimus, hoc loco memoriam illorum repetere sufficiet; continet enim versus particulam *et* praeter repetitum *atque*, et

¹⁾ Cf. quae de hiatu repetitis vocabulis, imprimis particulis faciliore reddito adnotavimus ad Verg. Georg. III. 363: „Atque Getae, atque Hebrus et Actias Onithyia“. pag. 29 huius diss.

²⁾ Etiam hic poeta consulto vocales iteravit, quod repetitus ostendit hiatus. Cf. pag. 19 huius diss.

hiatum syllaba longa anapaestum sequente efficit, ita ut utroque nomine simillimus illius Bucolicon versus sit Graecis nominibus propriis aequae abundantis: „Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamanti¹⁾“. Vocalis autem prior *e* primae est declinationis, pes hians est spondeus, post „Ephyre“ distinguendum, vocalis *a* posteriorem incipit vocem. De scriptura non ambigitur.

Ovidi unum, tres Vergili hoc capite attulimus versus, singulos e Georgicon libris atque ex Aeneide et Bucolicis repetitos. Si versum Aeneidos excipias, ubivis ante hiatum *e* primae declinationis Graecae exstat, singulis locis *a* sequitur, vel *au*, vel *i*, semel litera *e* repetitur; antecedit vel syllaba longa (semel), vel anapaestus (bis), vel choriambus adiecta brevi syllaba, sequitur vel brevis syllaba (et), vel longa (aut, atque), vel anapaestus (inimica).

e) De vocali *a*.

Litera *a* in hiatu exstat in duobus Ovidi versibus, uno Vergili loco, in tertia, quarta, quinta arsi.

Fonte Medusaeo et Hyantea - Aganippe. Ov. Met. V. 312.

O et de Latia, - o et de gente Sabina. ib. XIII. 832.

Clamassent ut litus Hyla, - Hyla omne sonaret. Verg. Buc. VI. 44.

Primus horum versuum etsi repetita litera *a* insignis est, tamen ab illis nequaquam abhorret, de quorum hiatu in quinta arsi facto iam vidimus. Epitritus enim primus, qui adiectivo Graeco continetur, antecedente syllaba brevi *et*, prior est vocum, quarum fit concursus, posterior ionicus a minori, et substantivum cum adie-

¹⁾ Verg. Buc. VIII. 44.

ctivo suo coniunctum versum terminat; et verbis Graecis totus versus abundat, et quae huius sunt ordinis, Hyanteus et Aganippe, etiam aliis locis hiatum admiserel¹⁾, ut Ovidi et secum et cum Vergilio convenientia notanda videatur. Litera *a* primae est declinationis.

Versus alter *a* literam primae exhibet declinationis terminationem, exitum vocis anapaesticae, quam monosyllaba longa sequitur. Qui hiatus eo facilius excusatur, quod et qui versum recitaverit necesse erit interspiret in hiatu, et praeter nomen proprium hiatum antecedens (Latia) versus tali nomine concluditur, et particulae *o et de* iterantur.

Tertius versus, ut priores, *a* literam primae exhibet declinationis, sequitur *y*; nam aspirationem haud in magno quisquam discrimine quisquam posuerit. Ante hiatum iambus, post hiatum pyrrhichius est²⁾, ita ut geminata voce „Hyla“, Graeci hominis nomine, medius contineatur.

Neque quae in libris manu scriptis leguntur, neque quae homines docti de his tribus contulerunt versibus ad hiatus valent delendos.

f) De diphthongo *eu*.

Haec diphthongus non invenitur, nisi in primi pedis arsi apud Vergilium in Bucolicis.

Heu, - heu! quid volui misero mihi? floribus Austrum. Verg.
Buc. II. 58.

¹⁾ Cf. Ov. Met. VIII. 310: »Cumque Pheretiade et Hyanteo Iolao«. Verg. Buc. X. 12: »Ulla moram fecere neque Aoniae Aganippe«.

²⁾ Alterum »Hyla« pyrrhichius fit secundo versus hiatu, de quo videas p. 50 sq. huius dissertationis.

Heu, - heu! quam pingui macer est mihi taurus in ervo. ib.
III. 100.

Utroque versu cum geminata sit interiectione *heu*, cuius synaloephe fieri non potest, spondeus gemina diphthongo *eu* efficitur, et mora, quae repetitis fit interiectionibus, facilius redditur hiatus. Quorum versuum ita par est ratio, ut Vergilius altero loco alterum imitatus esse nobis videatur; utroque enim interiectionem geminatam et interrogatio sequitur, et in eadem versus sede adiectivum „*miser*“ ac pronomen „*mihi*“ reperitur. Scripturae vero diversitas, quae posset efficere, ut de hiatu dubitarem, adnotata non est.

g) De diphthongo *ai*.

Ipse suos gemitus foliis inscribit, et *AI, AI*. Ov. Met. X. 215.

Qui versus librorum auctoritate optime firmatus, solus hiatum efficit diphthongo *ai* repetita, et omnino haec interiectione, cuius tam frequens apud Graecos est usus, uno hoc Latinorum scriptorum loco invenitur. Neque tamen mutandam esse scripturam censem, quoniam Ovidius in singulari explananda re singulari potuit uti verbo¹⁾. Quamvis igitur solus hic Ovidi versus hiatum exhibeat in pede sexto, tamen non est, cur in dubium vocetur.

¹⁾ Cf. Ov. Met. XIII. 394—398. Vossium ad Verg. Buc. II. 18. III. 63 et 106. In hyacinthi flore veteres vel *Y*, vel *AI* legere sibi videbantur, quasi initium nominis *Ύακινθος* vel *Αἶας*. De Aiace enim Telamonio similia tradebantur, ac de Hyacintho, et geminatum *AI* cum interiectione dolorem exprimente comparabatur, quam Ovidius discrepantem illam quidem a literis, quibus nomen Hyacinthi componitur, retinuit.

Iam cum singulas versus hexametri sedes percensuerimus, in quibus concursus duarum ita fit vocum, ut altera in vocalem natura longam exeat eamque in arsi positam, transeamus ad unum locum, qui vocalem natura brevem in arsi pedis hiulci mirabundis offert criticis.

2. De vocali brevi.

Admirationis sane aliquid habet, quod unus apud Vergilium versus invenitur, in quo quae in arsi inest vis et hiatum quasi tutari dicitur et efficere, ut syllaba brevis producat. Accedit quod vocalis iterata, licet Gellius hac in re nobis refragetur, non ita frequens est. Apud Verg. Aen. XII. 648 legitur:

Sancta ad vos anima, - atque istius inscia culpa.

Ribbeckius qui Hauptium secutus et Ladewigium e Menag. alt. et Goth. tert. recepit *nescia*, adiecta hac notula: „Inscia MPRbcm ψ , Macrobian. exempl. (Sat. III. 3, 6) inscia γ 2, inscius γ 1“, optimos codices hac in lectione consentire docuit. Ad fidem huius quae fere dicitur diplomatica accedit, quod *nescia* facili mutatione ex altera voce fieri potuit, contrarium ut fieret causa non fuit. Caesura etiam, si mutata fuerit optimorum librorum scriptura, neque congruit cum distinctione verborum, et elisione quasi quodammodo obscuratur. Neque infior, iustum esse quod Wagnerus¹⁾, Doederlini (v. cognitio), ut videtur, auctoritate nisus, contendit, vocabula illa ita alterum ab altero differre, ut *nescius non sciens*

¹⁾ Lectt. Vergg. Philolog. 1860. Suppl. I. p. 364.

sit, *inscius non conscius*. Nam quamvis illud latius pateat, legitimum tamen quo quis suam ipsius culpam, non alienam significet vocabulum, *inscius* est. Praeterea ex iis, quae hac dissertationis parte ad finem perducta subicienda erunt, leve aliquod praesidium, quo hiatus confirmetur, in particula *atque* inesse apparebit. Denique ut missum faciamus Homericum *φίλε ἔκνρè* a Wagnero¹⁾ collatum, imitatio quaedam loci modo laudati, eaque verborum quae in optimae notae libris manu scriptis leguntur, a Woldemaro Ribbeckio in tabula auctorum et imitatorum Vergili, quam editioni a fratre curatae subiunxit, notata est, Anth. L. I. 14, 29: „*inscia culpa*“. Ac tamen cum alius non inveniatur locus, quo syllaba brevis et in arsi posita et producta sit, non censeo, ut Wagneri utar verbis, insolentiam metri affectu loquentis defendi posse. *Anima* autem non potest esse ablativus casus, quia subsequitur *inscia* vel *nescia*. Itaque recipienda videtur emendatio *nescia*; nam quod Lachmannus ad Lucr. II. 27 proposuit:

Sancta ad vos anima, atque anima istius *inscia* culpa
id rhythmum efficit minus gratum quam qui Vergilio
dignus videatur.

Restant ita e LXX exemplorum numero LXIX tantum, quae omnia uno in conspectu denuo videri non inutile esse censuimus.

Superant igitur *quinta* et *tertia* arsis reliquas versus hexametri sedes tanto hiatus numero, ut recte eas iustas hiatus sedes dixeris. Ex universa enim LXIX

¹⁾ l. l.

exemplorum copia XXIII quintae sunt arsis inter se simillima, totidem prope (XXI) arsis tertiae.

Nec ita rarus in *quarta* est arsi hiatus, cuius IX exempla sunt.

Totidem in *prima* arsi reperiuntur hiatus exempla; at non est hiatus legitimus, sed post monosyllabas factus, quae synaloephen non ferunt.

Rarissimus est *secundae* arsis hiatus, cuius VI tantummodo exstant exempla.

Semel in *sexta* arsi hiatus post monosyllabam factus (AI AI) in versu illo singulari Ovidiano invenitur.

Indicem iam vocalium singularum subiciam, quibus in singulis arsis generibus voces priores terminantur:

	<i>o</i>	<i>i</i>	<i>ae</i>	<i>e</i>	<i>a</i>	<i>eu</i>	<i>ai</i>	
V	o. 15	i. 2	ae. 5		a. 1			V. 23
III	o. 5	i. 10	ae. 1	e. 3	a. 2			III. 21
III	o. 5	i. 3	ae. 1					III. 9
II	o. 3	i. 1	ae. 1	e. 1				II. 6
	o. 28	i. 16	ae. 8	e. 4	a. 3			59
I	o. 7					eu. 2		I. 9
VI							ai. 1	VI. 1
	o. 35	i. 16	ae. 8	e. 4	a. 3	eu. 2	ai. 1	69

Vocalis igitur *o* et principem ubivis fere locum tenet et ut ita dicam dominatur in arsi quinta; a qua proxime abest vocalis *i* crebrior ea quidem quam ceterae omnes in tertia sede.

Ante hiatum plurima inveniuntur iambica verba, quorum e XXXVIII exemplis choriambi sunt XV, duo in tertia, tredecim in quinta arsi; praeterea choriambus semel brevi, semel longa superaddita exstat syllaba; anapaesti XI, tres in secunda, tres in quarta, quinque

in tertia arsi; iambi X, unus in tertia, unus in quinta, duo in secunda, sex in quarta arsi.

Spondiacorum XVII sunt exempla, quorum spondei VIII, in tertia arsi; molossi VI, duo in tertia, quattuor in quinta arsi; epitriti primi III, unus in tertia, duo in quinta arsi.

Syllabarum denique longarum XIII sunt exempla, quorum novem sunt in prima, duo in quinta, singula in secunda, tertia, sexta arsi.

Choriambi igitur, molossi, epitriti primi in quinta, spondei et anapaesti in tertia, iambi in quarta, syllabae longae in prima arsi proprias iustasque habent sedes.

Iam quae in voce posteriore inveniuntur pedes, videamus; sunt igitur: syllabae breves III, omnes post tertiam arsin; syllabae longae XVIII, decem post tertiam, tres post quartam, totidem post primam, duo post secundam arsin; syllaba longa in fine versus ancipite post sextam arsin I apud Ovidium; pyrrhichii VI, bini post primam et quintam, singuli post tertiam et quartam arsin; anapaesti IX, terni post primam, secundam, tertiam arsin; ionici a minori X, omnes post quintam arsin in fine versus; praeterea ionicus a minori longa in fine addita syllaba (anapaestus cum spondeo) post primam arsin (o imitatores); molossi XI, omnes post quintam arsin in fine versus; ionici a maiori VI, quattuor post quartam, duo post tertiam arsin; paeones tertii III, duo post tertiam arsin, singuli post secundam et quartam arsin eiusdem versus (Arethusa).

Molossi igitur et ionici a minori post quintam, anapaesti post primam, secundam, tertiam, syllabae breves

longaeve et paeones tertii post tertiam, ionici a maiori post quartam vel legitimas vel praecipuas habent sedes; pyrrhichio nulla est propria.

Cum de vocalibus prioris vocis extremis iam antea dixerimus, tamen non inutile videbitur, denuo singulorum exemplorum numerum inire. Inveniuntur igitur littera *o* XXXV, *i* XVI, *ae* VIII, *e* IIII, *a* III, *eu* II locis, *ai* I ante hiatum; vocis posterioris prima littera *a* XIX, *e* XV, *u* X, *i* VIII, *o* IIII, *au* IIII, *eu* IIII, *ae* III, *y* II est in exemplis. Quae ut ratio etiam melius intelligatur, singularum cum singulis concursus tabula complectemur, exemplorum addito numero:

O. a. 8, o. u. 8, o. e. 7, o. i. 5, o. ae. 2, o. eu. 2, o. au. 1, o. o. 2.

I. e. 7, i. a. 2, i. u. 2, i. o. 1, i. y. 1, i. ae. 1, i. au. 1, i. i. 1.

Ae. a. 6, ae. i. 1, ae. au. 1.

E. a. 2, e. i. 1, e. au. 1, e. e. 1.

A. o. 1, a. y. 1, a. a. 1.

Eu. eu. 2.

Ai. ai. 1.

Saepissime igitur ante hiatum vocales *o* et *i*, post eum *a* et *e* positae sunt; *o* cum vocalibus *a* et *e*, diphthongus *ae* cum vocali *a*, littera *i* cum *e* saepissime concurrat.

Vocalium iteratarum bina quae *o* continent exempla (*o* hominum et pereio hominum), totidem diphthongi *eu* (*heu*, *heu*), singula *i* (*conati* imponere), *e* (*Pheretiade* et), *a* (*Hyantea* *Aganippe*), *ai* (*AI AI*), et si summa conficiatur, VIII reperiuntur exempla, ut, quae Gel-

lius¹⁾ de earundem vocalium concursu contendit cum Ovidi, Vergili, Horati ratione universa non quadret. Iam vero verum: „Ter sunt conati imponere Pelio Ossam“ cum primo versu Ionis, tragoediae Euripideae, comparaverim: „*Ἀτλας, ὁ χαλκίοισι νώτοις οὐρανόν.*“ *κ. τ. λ.* quo quae fere dicitur lex Porsoniana de excluso spondeo ante pausam trimetri exitu cretico effectam, ea de industria a poeta violata est, ut et caeli vis atque gravitas Atlantis terga prementis et renitentis robur ipsa versus structura duriore exprimeretur. Versu autem illo hexametro semel audito nemo est nisi qui surdaster fuerit, quin commissas esse voces „conati imponere“ ad promovendum quasi et urgendum Aloidarum omnes nervos intendentium molimentum animadvertat. Quod idem statuendum erit de gemina vocali *o* ad similem rem describendam ab Ovidio adhibitam versu Met. I. 155: „... excussit subiecto Pelio Ossam“.

Quattuor versibus vel interiectiones *heu* et *ai* repetitae sunt, vel vocalis *o* voci hominum praemissa est, quo maiore cum vi aut dolor aut gaudium exprimeretur. In versu autem: „Si pereo, hominum manibus periisse iuvabit“ et magna cum vi pereundi verbum iteratum est, nec spondeus unum locum obtinuit.

Nota, quae orationem paulisper subsistere indicet, nunquam distinguitur in quinta arsi; semper in quarta, et ea quidem plerumque graviore distinctione; in tertia semper mora quaedam fit si excipias hiatum Eoae Atlantides, cuius ratio eorum, qui in quinta sunt arsi,

¹⁾ N. A. VI. (VII.) 20. Contra Quint. 9. 4, 30: „pessime longae, quae easdem inter se literas committunt, sonabunt“.

par est; eadem secundae arsis semper est ratio. Tum etiam paulisper subsistendum esse censemus, cum antecedit interiectio, qua hiatus in arsi prima efficitur.

Multis in versibus animum advertas velim, tantum numerum syllabarum brevium minimive ambitus verba permulta reperiri, qua re hiatus iustae excusationis aliquid habuisse videatur. Notanda inprimis *syllabarum frequentia in consonantem t desinentium*, sive partium monosyllabarum *et, ut, aut*, sive longiorum, quae ex prioris ordinis voculis adiunctis aliis particulis concreverunt, velut *atque, etiam, utinam*. Si versum exceperis: „Si pereō hominum manibus periisse iuvabit“, quem iam supra attigimus et hiatus „pecori, apibus“, in quo interspiratio fit distinctione notanda, omnia hiatus in secunda arsi exempla ad alterum utrum genus pertinere invenies. Quae denuo subiciam: O pater, o hominum divomque aeterna potestas. Et bis io Arethusa, io Arethusa vocavit. Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia. Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea.

Iam constare nobis videtur, *solam arsis vim ad hiatum excusandum non sufficere, sed complures semper esse causas, quibus ratus fiat*. Quamvis enim maior tertiae et quartae arsis sit vis quam secundae, tamen his ipsis in sedibus anaphorae fere eaeque saepius cumulatis breviusculis vocibus reperiuntur.

Et quod de particulis in *t* exeuntibus observavimus, id arsis secundae finibus contineri non putandum est, sed patet latius.

Ac de repetitis „heu, heu“ in prima arsi iam supra

disputavimus; repetitur etiam „o et de“ in versu: „O et de Latia, o et de gente Sabina“.

In *tertia* arsis exemplis iteratae voces inveniuntur plurimae: Orchades et radii et amara pausia baca. — Tum pingues agni, et tum mollissima vina. — Illum etiam lauri, etiam flevare myricae. — Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes. — Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error. — Stant et iuniperi, et castaneae hirsutae. — Et sucus pecori, et lac subducitur agnis. — Antiquo e cedro: Italusque, paterque Sabinus. — O et de Latia, o et de gente Sabina.

In *quarta* arsi: Et bis io Arethusa, io Arethusa vocavit. — Clamassent, ut litus Hyla, Hyla omne sonaret. —

In *quinta*: Tympanaque et plausus et Bacchei ululatus. — Stant et iuniperi, et castaneae hirsutae.

Neque hoc loco praetereundum est, quod iam supra ¹⁾ obiter attigimus *in iis versibus, qui hiatum inter voces Graecos in quinta arsi exhibent, proximam superiorem esse vocem monosyllabam*, plerumque longam, vel, id quod rarius fit, brevem. Ita reperiuntur monosyllabae aut natura aut positione longae: septies *et*, ter *cum*, semel *aut*, *qui*, *quem*, *hic*; breves: bis *et*, bis *in*, semel *neque*; desideratur monosyllabum ante hiatum „penatigero Aeneae“, qui solus priorem vocem exhibet quinque syllabarum ²⁾ et illum „pati hymenaeos“, qui solus inter omnes iambum habet ante hiatum ³⁾; in hoc tamen versu enclitica *que* antecedit.

¹⁾ pagg. huius diss. 15. 25. 27.

²⁾ Ov. Met. XV. 450; »Haec Helenum cecinisse penatigero Aeneae«.

³⁾ Verg. Buc. III. 60: »Aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos«.

Neque missum facere debeo, quod miro cum studio poetae in eo laboraverunt, ut *pronomina aut particulas monosyllabas potissimum*, vel disyllabas, vel trisyllabas *posteriore hiatus loco* ponerent, quales XXIX reperiuntur, saepissime *et*, decies; deinde *ter: utinam*; tum bis: *aut, atque, heu, ubi*; ad extremum semel: *ut, o, ai, hic, huc, etiam*; pronomen *ego* ter. Huius igitur generis partem vocaveris quae de particulis literam *t* in exitu habentibus dicta sunt.

Quae relinquantur voces posteriores maxima ex parte *nomina propria Graeca potissimum*¹⁾, *aut longiores voces Latinae* sunt (bis ululatu, semel ululatus, immenso, hirsutae, imitatores, audentior, imponere, animisque, bis armentaque, quibus addendum hymenaeos Graecae originis); illorum XXI, horum XII, omnino XXXIII exstant exempla.

Quae restant verba anapaestica sunt quinque: apibus, homines, hominum (secundae arsis); inimica, oculos tertiae arsis); monosyllabum arma (quartae arsis).

Quibuscum priores voces comparandae sunt. Sunt vero eae quidem pleraeque aut particulae (XV, decies *o*, bis *io*, bis *heu*, semel *ai*) aut nomina propria²⁾ eorumque similes voces conati, iuniperi, penatigero, bis femineo, purpureae, turrigeræ; omnino XXXIII.

Restant voces anapaesticae, spondiacaе, iambicae in *i* et *o* desinentes, tertiae potissimum arsis (pecori, radii,

¹⁾ Unum tantum duarum est syllabarum (Hyla); Antemnae et Aurorae non sunt Graecae originis.

²⁾ Nomina propria vel substantiva vel adiectiva omnino XXXII in versibus aut ante hiatum aut post eum aut utroque loco posita inveniuntur.

perii, bis matri, agni, tanti, bis lauri, cedro, buxo), vel quartae (pecori, duci, tui, genero, domo, colo; addas oleae), vel secundae (pecori, pereu), de quibus videas quae supra diximus¹⁾. Haec enim verba ordinem quasi separatim faciunt. Denique monosyllaba vox „spe“ nominum appellativorum Latinorum numero est addenda.

Quaedam autem vocabula non uno tantum loco hiatus efficiunt, sed eadem duobus vel tribus locis inveniuntur, ut poeta sua ipsius verba aut alius poetae imitatus esse, aut certe non sine studio aliquo iis usus esse videatur. Ita enim aliquoties reperiuntur haec verba: Interiectio o decies; io, heu bis; pecori ter; lauri bis; Dardanio bis; femineo bis; perii et pereu priore loco. Posteriore loco et decies; utinam ter; ego ter; aut bis; atque bis; ubi bis; heu bis; armentaque bis; Anchisae bis; ululatu bis et ululatus; Aganippe bis; Aeneia et Aeneae; Arethusa et Arethusae; homines et hominum.

Postremo videamus, quot trium poetarum quisque hiatus huius exempla exhibuerit. Et *Horati* quidem duo tantum sunt in Epistularum libris. Apud *Ovidium* autem in Metamorphosei XXII leguntur, decem in quinta arsi, sex in prima antecedente o interiectione, duo antecedente interiectione io in eiusdem versus secunda et quarta arsi, tria antecedentibus nominibus propriis in tertia arsi, unum antecedente interiectione ai in sexta arsi. *Vergilius* vero longe maximum maximeque variorum exemplorum numerum hiatus in arsi facti

¹⁾ Cf. pagg. 17. 19. 22 sq. huius diss.

ostendit; huius enim poetae XLV eius exempla inveniuntur, pleraque in tertia (duodeviginti) et quarta arsi (duodecim); praeterea octo in quarta, quinque in secunda, duo in prima (heu, heu) exstant arsi. Quorum in Aeneidos carmine longissimo XXIII, in Georgicon volumine multo minore X, in Bucolicis, id quod mirum videatur, XII inveniuntur; optimo enim iure mireris duodecim hiatuum numerum, qui in Bucolicis exstat, nisi quo tempore haec carmina composita fuerint, tecum reputaveris.

II. DE HIATU, QUI FIT IN THESI.

Quamquam hiatus, certis ille quidem terminis circumscriptus ideo non legem constituit, sed licentiae cuidam poeticae neque ei ingratae debetur, tamen parvum esse versuum numerum observavimus, qui hiatum in arsi contineant. At in thesi rarissimum esse dices, si exemplorum numerum cum illo comparaveris adverterisque animum, non pluribus quam XX locis in thesi inveniri hiatum. Fieri enim non potuit, quin Latini magis ab hiatu in thesi adhibendo abhorrerent, quam in arsi, quod celerius in illa, quam in hac currit versus moraque, quae hiatu efficitur, in thesi non aequae ferenda est atque in arsi, quam poetae stationem quandam facere voluerunt. Itaque cum verba hiulca, nisi intervallum fiat, a natura linguae Latinae vocales coniungi iubentis dissideant, intelligitur, cur poetae in universum hiatus in thesi impatientes fuerint.

Solet autem in thesi hiatus, praeter paucos quosdam versus in vocibus inveniri, quae in vocales desinunt natura longas, quarum XVI sunt exempla. Hoc autem numero duo continentur versus, in quibus hiatus efficitur imperativo *vale*, cuius finalis, quamvis vulgo anceps dicatur, longa est. Ac si propterea, quod interdum corripitur, pro ancipiti habenda sit, haud scio an idem statuendum videatur de vocalibus longis omnibus hiatu in thesi correptis.

Duplex est autem hiatus genus examinandum. Nam in thesi vocis prioris aut trochaicus est exitus, aut in diaeresin incidit. Itaque huius capitis tripartita est ratio. Primo enim de caesuris trochaicis quae vocibus efficiuntur in vocales longas cadentibus, tum de variis diaeresis generibus disputandum erit, quibus in ipsis voces ita terminatae hiulcum reddunt versum, postremo de vocalibus brevibus in altero utro thesis genere positis¹⁾.

1. De finalibus longis in caesura trochaica.

Hiatus, qui in caesura trochaica voce aliqua efficitur in vocalem longam exeunte, haecveniuntur exempla, quattuor Vergili, unum Horati, duo post secundum, singula post primum, tertium, quartum trochaeum:

Si me - amas, inquit, paullum hic ades. Inteream si. Hor.
Serm. I. 9, 38.

Te Corydon, o - Alexi; trahit sua quemque voluptas. Verg.
Buc. II. 65.

Credimus? an, qui - amant, ipsi sibi somnia fingunt. ib. VIII. 108.

¹⁾ Cum in tantulo exemplorum numero, quae sint vocales, minoris esse videatur momenti, hoc caput in alias atque alterum partes descripsimus.

Glauco et Panopeae - et Inoo Melicertae. Verg. Georg. I. 437.
Nomen et arma locum servant. Te, - amice, nequivi. Verg.
Aen. VI. 507.

In omnibus, quos modo proposuimus, versibus, praeter eum, qui in Georgicis exstat, monosyllaba longa hiatu correpta priorem tenet sedem; tribus locis sequitur vel amandi verbi forma vel substantivum inde derivatum (amas, amant, amice), quod noli in casu aliquo positum factumve fortuito putare, quoniam etiam apud Terentium¹⁾ hiatus „qui amant“ exstat, similiaque apud Plautum inveniuntur exempla²⁾ e genere antiqui illius hiatus, qui praeter hiatum distinctione aliqua factum apud Plautum solus legitimus est.

In versu, quem secundo loco posuimus, interiectio o, quae alio quodam Ovidi loco (Met. XIII. 832) et hiatum efficit nec vocalis longae iacturam facit, correpta est ante nomen Graecum anapaesticum.

Versum hiulcum *κατὰ τρίτον τροχαῖον* memineris velim e Georgicon libris adscriptum esse, in quibus hiatus vocibus in *ae* diphthongum exeuntibus saepius efficiuntur vel in diaeresi³⁾ vel in arsi⁴⁾, sequente potissimum litera *a*. Diphthongus *ae* utique est primae

¹⁾ Terent. Andr. 1. 2, 20: Hoc quid sit? Omnes, qui amant, sibi dari uxorem ferunt. Eun. 1. 2, 113: Noctes diesque me ames, me desideres.

²⁾ Plaut. Curcul. 1. 3, 57: Si amas, eme ne rogitas facito ut pretio pervincas tuo. cf. pag. 58 sq.

³⁾ Cf. Verg. Aen. III. 211: Insulae Ionio in magno, quas dira Caelaeno. id. Georg. IV. 461: Implerunt montis; flerunt Rhodopeiae arces.

⁴⁾ Cf. Verg. Georg. II. 144: Implevere; tenent oleae, armentaue laeta. ibid. III. 463: Atque Getae, atque Hebras et Actias Orithyia. ib. I. 221: Ante tibi Eoae Atlantides abscondantur.

declinationis et in thesi hiatu corripitur Graeco more; ionicus autem a minori qui hiatu concluditur finali correpta paeon tertius fit. Hunc versum integrum fere de Parthenio expressum esse infra videbimus.

De versuum scriptura nihil ambigitur, quod ut hiatum non esse legitimum censeamus nos permoveat¹⁾.

2. De finalibus longis in diaeresi.

Hiatus cum in diaeresi voce aliqua in vocalem longam desinente aut ita effici possit, ut finalis longa non mutetur, aut ut corripiatur, quae ad illud genus pertinent exempla novem priore loco ponam, subiciam unum et alterum locum, quibus finalis longa hiatu non correpta dubitationis aliquid habere videatur.

¹⁾ Ne quis autem miretur, quod hiatus exemplis post caesuram trochaicam in indicem relatis iam clausus sit ordo, nec mentio facta sit Verg. Aen. X. 179: «Hos parere iubent Alpheae origine Pisae», paucis verbis exponendum est, cur Lachmanni coniecturae (Lucr. p. 160) a Ribbeckio in textum receptae non assentiamur. Quamvis enim quod a Wagnero (Lectt. Vergg. Philol. 1860. Suppl. I. p. 356) prolatum est argumentum, praeter unum locum Georg. I. 437 non solere longam syllabam in medio dactylo a Vergilio corripere, id exemplis a nobis collectis infirmatum arbitremur, tamen, cum et librorum optimorum omnium scriptura sit *Alpheae ab origine*, et Priscianus praepositionem tueatur, animum inducere non possumus, ut versum reiecta codicum auctoritate mutandum censeamus. Nam cum summo critico largiamur, offensionis aliquid habere longae vocalis vel diphthongi, quam antecedit vocalis longa, elisionem, et facili negotio corrigi posse verba Aen. VI. 505: «*Rhoeteo in litore*» omissa praepositione, iidem ei non largimur, minus offensionis esse in simili elisionis genere, si vox in longam vocalem vel diphthongum praecedente diphthongo exeat ac subsequatur vocalis, cuius generis et ab ipso Lachmanno et a Wagnero l. l. exempla aliquot congesta sunt emendationis illa quidem impatientia, velut Aen. IX. 672: «*Idaeo Alcanore creti*». Itaque alterius generis exempla altero firmari nobis videntur.

a. *Post quintum dactylum:*

Ter sunt conati imponere Pelio – Ossam. Verg. Georg. I. 281.
 Fulmine et excussit subiecto Pelio – Ossam. Ov. Met. I. 155.
 Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio – alto. Verg. Aen. V. 261.
 Implерunt montis; flerunt Rhodopeiae arces. id. Georg. III. 461.

Trium versuum priorum perquam magna est similitudo; concurrunt enim duae voces, quarum altera Graeca trium syllabarum exit in o secundae declinationis et hiatu fit dactylica, extrema litera Graecorum modo correpta. Uno loco adiectivum litera a incipiens substantivo subicitur, duobus iterata est vocalis o, quae maiorem, etiam in thesi, vim habet ad delineandum maximi laboris impetum, quo Terrae filii montem in montem imposituri erant¹⁾. Vergilius autem hoc usus est hiatu, quippe qui tam saepe apud eum reperiatur poetam, quem sibi imitandum proposuerat, Homerum²⁾. Neque mirum est, si Ovidius in eadem re describenda aequalem suum, cuius normam saepissime sequebatur, imitatus est hiatu repetito³⁾, qui ab illo tempore non tam alienus erat, quam a posterioribus Vergili imitatoribus; hi enim propterea Pelio Ossam in Pelion Ossae mutaverunt⁴⁾.

¹⁾ Cf. Verg. Aen. III. 606: Si pereō, hominum manibus periisse iuvabit et quae pag. 24 sq. et pag. 39 diximus.

²⁾ Gell. Noct. Att. VI. 20. — Hom. Il. Φ. 111: δειλη, ἦ. 45: 431: δίσκου οὔρα. K. 542: δεξιῇ ἡσπάζοντο. (B. 453: καρδίῃ, ἄλληκτιον.) — Syll. brev.: Il. B. 315: ἀμμιποῖατο ὀδυρομένη. A. 96: μάλισια ἄλεξάνδρω.

³⁾ Cf. Verg. Aen. III. 667: Lamentis gemituque et femineo ululatu. Ov. Met. XI. 17: Tympanaque et plausus et Bacchei ululatus. — pag. 14. 25 huius diss.

⁴⁾ Statius Th. VIII. 78 et Claudianus XXI. 12. cf. Luciani Muel-
 leri de re metrica librum III. pag. 308.

Itaque fieri potuit, ut in nonnullos libros manu scriptos illud Pelion Ossae irreperet, cum optimi libri Pelio Ossam retinerent, quod nos quoque et legitimum et retinendum censuimus.

Versus, quem extremo posuimus loco, et ὁμοιοτε-
λέντῳ *implerunt* — *flerunt* insignis est, et cumulatis spon-
deis, quos subsequitur vocabulum Graecum pentasyllabum
Rhodopeiae correpta finali, id quod diphthongo ae et in
caesura trochaica tertia et in diaeresi prima accidere
iam observavimus. Notandus praeterea hiatus, qui uno
interiecto versu subsequitur: „Atque Getae, atque
Hebrus, et Actias Orithyia“. Scriptura autem librorum
consentiens confirmatur a Macrobio, qui Sat. V. 17, 15
Vergili versum affert.

b. *Post primum dactylum:*

Insulae - Ionio in magno, quas dira Celaeno. Verg. Aen. III. 211.

Aut Atho, - aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo. id. Georg.

I. 332.

Prior versuum commissam exhibet diphthongum ae
cum vocali i, quae coniunctio praeter hunc locum apud
eundem poetam (Buc. VII. 53) in arsi reperitur, nec
tamen a critico ullo Vergili versus in dubium vocatus est.

Altero loco libri manu scripti ad unum omnes ex-
hibent *aut Athon*, quod Ribbeckius Servi nota ad Aen.
XII. 701 confirmari sibi persuasit: „*Athon*, haec est
vera lectio. Nam si *Athos* legeris, brevis est et versus
non stat.“ Idem l. c. reiecta Servi et scriptura et
auctoritate Athōs scripsit. Quod solum comparari potest
nomen Graecum, *Ceos*, accusativum format Ceo non Ceon,
neque accusativi Athon correpta vocali ullum est exem-

plum praeter locum Valeri Flacci I. 664: „aut Athon aut Rhodopen.“ Quem tamen aequae se habere atque quod a Statio Theb. VIII. 78 et a Claudiano XXI. 12 hiatum utique vitantibus pro Vergiliano Pelio Ossam subiectum est Pelion Ossae, Lucianus Muellerus l. c. p. 308 significavit. Accedit quod Theocritus VII. 76, cuius versum a Vergilio expressum esse quis dubitaverit, hiatum admisit ἢ ᾿Αθῶ ἢ ᾿Ροδόπαν. Itaque Heinsii coniectura recipienda nobis videtur: „Aut Atho aut Rhodopen“.

c. *Post quartum dactylum:*

Clamassent, ut litus Hyla, Hyla - omne sonaret. Verg. Buc. VI. 44. Et longum, formose, vale, vale, - inquit, Iola. ib. III. 79. Verba locus. Dictoque vale, vale - inquit et Echo. Ov. Met. III. 501.

Poetae his versibus operam dederunt, ut vocis imaginem hominibus clamantibus quasi respondentem imitarentur. Qua in re cum Vergilius duobus locis ita elaborasset, ut versus ad exemplar Theocriti (VIII. 76) current¹⁾, Ovidius alterum locum imitando effinxit. Iteratur enim ante hiatum eadem vox, quae natura iambica ita in antecedente arsi usurpatur, tum hiatus vi fit pyrrhichius. Neque Ovidius unum repetitum vale, sed etiam vocem, quae sequitur, „inquit“, a Vergilio mutuatus est. Verum trium versuum non in hac solum re par est ratio; sed etiam si caesuras spectaveris, si quidem in omnibus invenitur et quae vocatur caesura κατὰ τρίτον τροχαῖον, et ἐφθημιμερής, et

¹⁾ καλόν, καλὸν εἶμεν ἐφάσκειν. cf. Theocr. VI. 8. Callim. Del. 203.

τριθημιμερής, et caesura trochaica pedis quinti; praeterea diaeresis, quae τετραποδία βουκολική dicitur, in omnibus his observatur versibus.

De scriptura nusquam dubitatur.

Versus, quos attulimus, cum omnes vocalibus in diaeresi commissis finalem longam corripiant, duo exstant loci, quibus id non factum esse miramur:

O et de Latia, o - et de gente Sabina. Ov. Met. XIII. 832.

Glauco - et Panopeae et Inoo Melicertae. Verg. Georg. I. 437.

In utroque autem versu complures continentur hiatus. Atque alter eo nomine cum versibus, de quibus modo disputavimus, comparari potest, quod interiectione *o* subsequente non solum particula *et*, verum etiam praepositione *de* repetitur, ita tamen, ut *o et* in primae sedis arsi producat neque in thesi tertiae corripiatur. Quod nisi factum esset, non potuit Ovidius illa uti anaphora; nam licet vocali insequente corriperetur *o et*, abicienda certe erat praepositio *de*. Accedit quod uterque hiatus defenditur particula *et*, quam ipsam et omnino syllabas in *t* desinentes poetas in hiatu adamasse observavimus.

Alter versus in dubium est vocatus propter singularem hiatus naturam. Hiatus enim continet in diaeresi pedis spondiaci, qualis praeter hunc locum et Ovidianum, qui interiectione excusatur, nusquam invenitur. Neque tamen est, cur versum non esse Vergili censeamus. Omnibus enim libris hiatus confirmari et fidem fieri a Charisio Ribbeckius ad h. l. notavit. Vergilium vero probabile est multis aliis in rebus Homeri studiosum, quam hic sibi permiserit admisisse licentiam, ut vocalem sequente vocali in thesi non cor-

riperet. Hiatus enim Vergili est, non Parthenii¹⁾, quem Gellius et Macrobius tradiderunt versus Vergiliani quasi normam dedisse hisce verbis: *Γλαίῳ καὶ Νηρῷ καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ*. In quibus vertendis cum ipsam particulam καὶ (et) retineret, hiatus factus est, quem ut faceret Homericus usus Vergilio permisit²⁾ Itaque non est, cur vel Wagneri coniecturam recipiamus ut aliis locis ita hoc in versu excidisse post dativum Glaucō particulam *que* contendentis, vel, id quod facile quis suspicatus fuerit, initio versus *et* reponendum esse putemus.

Hoc capite ad finem perducto dicendum videtur de hiatu, quem viro doctissimo Augusto Meinekio probata Gesneri coniectura: sterilisve *palus diu* aptaque remis Hor. Epl. II. 3 (A. P.), 65 admittere placuit. Bentleius ne ultima vocis *palus* syllaba vulgata lectione corripere-
retur, coniecit *palus prius*. Lucianus Muellerus Meinekio assentitur. Verum enimvero cum et Priscianus ac Servius compluribus locis, quos Bentleius adscripsit, ultimam illius vocis syllabam corripī apud Horatium tradiderint, *et cum neutiquam vocalis u in hiatu inveniatur*, servanda videtur quae in libris manu scriptis omnibus invenitur scriptura.

3. De finalibus brevibus in thesi.

Tria sunt exempla, quae concursum exhibent vocalium priore brevi; quorum duo in tertia thesi trochaica, unum in quarti pedis diaeresi exstat; adiciemus Ho-

¹⁾ Gell. Noct. Att. XIII. 26. Macrobian. V. 17.

²⁾ Cf. pag. 60 sq.

rati versum, qui vocem in *m* desinentem synaloephe non facta continet, in thesi pedis quarti trochaica.

Et bis io, Arethusa, - io, Arethusa, vocavit. Ov. Met. V. 625.
Addam cerea pruna, - honos erit huic quoque pomo. Verg.
Buc. II. 53.

Et vera incessu patuit dea. - Ille ubi matrem. id. Aen. I. 405.
Quam laudas pluma? cocto num - adest honor idem. Hor.
Serm. II. 2. 28.

De primo versu iam supra disputavimus; hiatus enim praeter thesin in arsi habet duos; praecedit paeon tertius, qui nomine Graeco proprio continetur, sequitur iambus, interiectio *io*. Neque dissimilis ut in illo versu: „o et de Latia, o et de gente Sabina“ poetae ars in repetitione verborum „io, Arethusa“ conspicitur. Itaque in mentem nobis non veniet, tollere hiatum, id quod *Hauptius* inserto verbo „vocavit“ alteraque exclamatione „io Arethusa“ ad finem versus relegata contra optimorum librorum auctoritatem fecit. Quod vero post „Arethusa“ oratio subsistit, ad defendendum hiatum non parvi faciendum est.

Vergilianorum duorum versuum alter iambum, alter pyrrhichium ante hiatum exhibet, voces Latinas *pruna* et *dea*, post quas oratio subsistit; inter verba „dea“ et „ille“ maiore etiam, quam altero loco distinguendum est nota. Hi versus quamvis rarissimi hiatus prope sola sint exempla, consentientibus libris Mss. ab editoribus non tentati sunt.

Restat, ut de versu illo Horatiano, quem adiecimus, paucis dicamus; qui insignis est synaloephe post *m* litteram omissa, cuius praeterea exemplum neque apud

Vergilium, neque apud Ovidium Horatiumve invenitur, multa et apud antiquiores poetas, Ennium, Plautum, Terentium, Lucilium, Lucretium, et apud posteriores, Propertium, Tibullum, Manilium ¹⁾. Quae cum ita sint, tamen tollendum esse hiatum non censemus; libri enim omnes in eo firmando consentiunt et in Horati Serm nibus plurima inveniuntur, quae a reliquorum scripto- rum usu dissident, et verba et constructiones et syna- loephes exempla asperrimae multaque quae sermonis sunt quotidiani, ut hoc in numero etiam huius versus hiatu videatur esse reponendus.

Iam quae superiore disputatione effecimus, uno in conspectu proponamus:

1. Poetae hanc secuti sunt regulam, ut et in thesi trochaica et in diaeresi commissis duabus vocalibus finalem longam corripere.

2. Plurima hiatu in thesi exempla in sede quarta inveniuntur, cum hiatu in arsi legitima sit sedes quinta et tertia.

3. Hiatu in thesi praecipuae sunt sedes post tertium trochaeum et post dactylum quintum quartumve; vitatur post quintum trochaeum et post secundum tertiumve dactylum; hac in sede uno loco invenitur finali non correpta.

4. Hiatu in thesi trochaica monosyllabae longae antecedunt eaeque correptae, quibus adicere licet par-

¹⁾ Cf. G. Hermann, epit. d. m. p. 31/32. Schneider l. l. pag. 153 sq. L. Mueller, de re m. pag. 306.

ticulam num. Tres sunt exceptiones in sedem tertiam cadentes. Si unum excipias locum (Georg. I. 437), subsequitur aut iambus aut amphibrachys.

5. Hiatum in diaeresi finali prioris vocis correpta vel pyrrhichius praecedit, vel dactylus. Excipiendi sunt duo loci, quorum altero finalis pyrrhichii natura brevis est, altero pentasyllabum invenitur. Singularis est ratio versuum duorum, in quibus finalis longa hiatu non corripitur. Numeri vocum insequentium vel sede diaeresis constituuntur, vel originem traxisse putandi sunt e versibus quibusdam, quos poetae imitando expresserunt.

6. Hiatus in thesi aequae atque in arsi moram plerumque facit vel leviolem vel nota distinguendam. Excipienda sunt monosyllaba et trisyllaba, quibus adnumerandum est adiectivum Rhodopeiae.

Vocales inveniuntur hae finales: *o* VII, *a* IIII, *e* IIII, *ae* III, *i* I; initio posterioris, *a* VII, *i* V, *o* IV, *e* III, *au* I, quae ita committuntur:

o. a. II, o. e. II, o. au. I, o. o. II.

e. a. II, e. i. II; ae. a. I, ae. e. I, ae. i. I.

a. o. II, a. i. II; i. a. I.

um. a. I.

Iteratur modo vocalis *o* duobus locis (Pelio Ossam).

Magnus etiam in thesi nominum propriorum Graecorum numerus est, VII locis hiatum antecedentium, binis aut subsequendum aut ita commissarum, ut hiatum inter se efficiant. Praeterea ante hiatum coniunctio *num*, bis interiectio *o*, bis imperativus *vale*, pronomina *me*, *te*, *qui*, substantiva *insulae*, *pruna*, *dea* reperiuntur, sequuntur coniunctiones et interiectiones (*io*, *aut*, *ter*

et), nomina (honos, arces, amice, alto, ille, omne), verba (amas, amant, adest, bis inquit).

E XX versibus Vergili sunt XIV, quorum V in Georgicis, IIII in Aeneide leguntur, Ovidi IIII, Horati II.

Quamquam quae singulorum sint generum praeceptiones iam exposuimus, tamen quid de hiatu in univsum praecipere possit, exponere consentaneum iudicavimus:

1. Monosyllabae longae et in arsi et in thesi hiatus saepe efficiunt, interiectiones (o, heu, ai) aequae ac substantiva (spe) et pronomina (me, te, qui).

2. Hiatus in arsi multo frequentior, quam in thesi est, frequentissimus quinta in sede et in tertia (XXVII et XXIII), neque ita rarus in quarta (XV), rarior in secunda (VIII), rarissimus in prima (IIII), nisi interiectiones antecedunt (IX), et in sexta (I).

3. Neque in arsi neque in thesi hiatus admittitur, nisi finalis longa est, quae, praeter duos versus, in thesi semper corripitur. Nullae in arsi, tres in thesi inveniuntur exceptiones, quibus particulam *num* addas.

4. Frequentissimus cum in arsi sit hiatus, hac tamen sola non fit legitimus, sed aliae accedant causae necesse est, quibus quasi ratus fiat.

5. Non omnes hiatum praecedunt pedes. In arsi dominantur quasi voces in iambum exeuntes, ita ut maior choriamborum quam anapaestorum sit vis, iambi anapaestis cedant. Spondei molossis sunt frequentiores, dispondeus non invenitur. In thesi trochaica nec trisyl-

labum invenitur nec epitritus quartus, in diaeresi nec monosyllabum breve nec tetrasyllabum.

6. Vocalium si frequentiam spectaveris, alios aliis impares invenies. Et in arsi et in thesi praevalet finalis *o*, voces posteriores saepissime vocali *a* incipiunt.

7. Hiatus voce in *m* literam desinente semel tantummodo fit, in versu illo Horatiano.

8. Frequentissimus apud Vergilium est hiatus; ordine secundus Ovidius est, tertius Horatius, siquidem apud Vergilium LIX, apud Ovidium XXVI, apud Horatium IIII hiatus exempla inveniuntur.

Quae modo ad calculos vocata est ratio, digna videtur, quae paullo accuratius conficiatur. Ac primum quidem cum quod in Horati sermonibus observatur et orationis et numerorum genus propius quam quod in epistulis a soluta absit oratione¹⁾, haud mirum est, quod hiatus in thesi exempla a ceterorum poetarum usu recedentia in sermonibus solis reperiuntur. Apud Ovidium autem notabilis est hiatus in thesi paucitas; hiatus in arsi versatur potissimum in sede quinta finali ille quidem *o* plerumque effectus, neque in prima, nec secunda, nec quarta arsi, nisi interiectionibus fit, harumque si vocularum rationem subduxeris, dimidiatum exemplorum numerum invenies. Praeterea in quinque libris prioribus paullo quam in ceteris maiorem numerum observavimus. Apud Vergilium vero hiatus in tertia arsi praevalet finali plerumque *i* effectus eaque potissimum locis qui in Bucolicis inveniuntur; ab hac et a quarta

¹⁾ Cf. Hermann, *El. doct. metr.* pag. 353.

sede arsis quinta pari intervallo distat finali o ita insignis, ut exempla tantum non omnia Aeneidos libris contineantur; hanc si exceperis sedem, voces quae in literam o desinentes hiatum efficiunt, omnes in poemate epico reperiuntur. Hiatus, qui in arsi prima interiectione *heu* efficitur, exempla e Bucolicis solis repetenda sunt, quae tamen hiatu in arsi secunda quartave vacant. Hiatus in thesi quarta quattuor sunt exempla, terna hiatus in thesi quinta et prima, qua quidem in sede nisi interiectione hiatum in arsi non fieri animadvertimus. Et finalis o plura quam ceterarum vocalium, et in Georgicis plura hiatus in thesi quam vel in Aeneide vel in Bucolicis sunt exempla. Iam vero si exemplorum quae singulis in libris inveniuntur numerum inieris, *et secunda tertiaque ecloga* et *primus Georgicon liber* aliquantum abundare versibus hiulcis videbitur. Qua re quis non videt confirmationis aliquid accedere ad Vossi sententiam illum Georgicon librum annis aliquot ante ceteros absolutum esse contendentis et ad criticorum opinionem, quibus fere omnibus illae eclogae reliquis priores visae sunt?

Ex iis, quae a nobis disputata sunt, intellectum putamus, quae hiatus genera cum quibus numeris conveniant, quibusque in versus hexametri sedibus videantur esse legitima. Poetae igitur cum in ipsa licentia leges sibi quasdam dixisse existimandi sint, iam quaeritur, num legum ipsarum origines revocari possint.

Hiatus autem genera quaedam apud poetas qui Augusti aetate floruerunt, inveniuntur rarissime, quae apud antiquiores creberrima erant.

Ita apud Plautum non solum ubi alia persona loqui incipit, vel in versuum asynartetorum media parte incisa¹⁾, sed etiam ita hiatus et in arsi versuum iambicorum et in thesi anapaesticorum invenitur, ut voces monosyllabae aut longae aut in *m* literam desinentes cum sequente non coalescant vocali, si in arsi illa syllaba altera sit duarum brevium, quae longae unius loco positae sint et ictum habeant (quae ego, qui in his, nám ego²⁾).

Quam legem a Ritschelio³⁾ constitutam Fleckeisenius in thesi latius patere voluit, neque de anapaesticis tantum valere metris⁴⁾; quod ut ostenderet, magnam exemplorum copiam antiquiorum attulit poetarum, iisdem locis quos nos conguessimus usus et Catulliano uno addito⁵⁾. Quorum exemplorum etsi Lachmannus Lucretianum unum propter insequens *tum* ferri non debere arbitratus scripsit: „Tempore eo, quod etesia flabra aquilonum, Nubila coniciunt in eas tunc omnia partis“, tamen satis exemplorum Fleckeisenius adhibuisse videa-

¹⁾ Cf. Joh. Bernh. Loman, spec. crit. in Plautum et Terentium. Amst. 1845. pag. 21—25.

²⁾ Vocum complurium syllabarum nullum exstat exemplum. Cf. T. Macci Plauti comoediae. ex rec. Fr. Ritschl. Tom. I. Prolegg. c. 14. p. 202.

³⁾ I. l. pag. 187 seq.

⁴⁾ Fleckeisen, Jahrbücher. LXI. 1860. 1.

⁵⁾ Lucil. ap. Non. pag. 387: quid servas, quo eam; ap. Charis. pag. 100: irrita comes quam homo. Donat. ad Ter. Andr. II. 1, 24: Ne quem in arce. Lucr. II. 404: At contra quae amara. II. 617: progeniem qui in. II. 681: reddita sunt cum odore. III. 1082: sed dum abest. III. 1061: nam si abest. V. 7: nam si ut ipsa petit. VI. 276: simul cum eo. 730: quo etesia (cf. Lachm. ad l.). — Praeterea nostra et Catull. Hendec. 53, 4: te in circo, te in omnibus libellis.

tur, ut hiatus quem modo descripsimus apud antiquiores poetas fuisse creberrimum ostenderet¹⁾.

Qui hiatus in tanta copia nusquam apud Ovidium, duobus locis apud Horatium, totidem apud Vergilium invenitur; neque apud Vergilium nisi finali longa, non voce in *m* literam exeunte.

Videmus igitur hos poetas, quo semper fastu antiquitatis sectatores deridebant et qua sollicitudine aspera quaeque tollere studebant, illud hiatus genus ut antiquius et horridulum evitasse. Exstant tantum quattuor illa quasi usus antiquioris quaedam monumenta²⁾; et Horatiana quidem idoneam habent excusationem, quod in colloquio sermonis quotidiani simillimo leguntur.

Alia vero hiatus genera eosdem poetas adamasse vidimus, praesertim cum voces Graecas in versibus ponerent, et ita quidem, ut hiatus Graeci, imprimis Homerici, admoneamur.

Ac potissimum versus, quorum in quinta arsi hiatus fit, nominibus propriis, quae dicuntur, Graecis hac in sede collocatis, Graecorum versuum imitatione expressorum signum haud ambiguum prae se ferunt³⁾. Tamen quae vulgo de Graecorum imitatione dicuntur, ea angustioribus finibus circumscribenda esse existimamus. Etenim cum hiatus in quinta arsi exempla apud Vergi-

¹⁾ Cf. quae nos pag. 46 et pag. 53 adnotavimus.

²⁾ Cf. Corssen, Ausspr., Voc. u. Bet. der lat. Spr. Leipz. 1858/59. II. pag. 198 sq.

³⁾ Cf. Wagner, Verg. Vol. III. Q. V. XI in. — eund. Lectt. Vergg. Philolog. 1859. Suppl. I. pag. 339 et Philol. XVI. pag. 539. Corssen. I. I. II. pag. 196. alios multos.

lium et Ovidium permulta inveniantur, tamen constat, si quibus locis hic hiatus apud Homerum reperiatur tecum reputaveris inierisque vocalium ceteris in sedibus concurrentium rationem, non tantam quantam apud poetas illos Latinos apparere numerorum discrepantiam. Hiatus potius vocalibus natura longis concurrentibus (η , φ , ov , oi , η , ω , εv , εt , αi , α) in arsi quavis ita invenitur, ut certis tamen legibus adstrictus sit¹⁾. Cum verò apud epicos Graecos inprimis in arsi admissus esset hiatus, poetae Latini permoti sunt, ut Graeca cumulantibus nomina in sollemni quodam orationis genere eodem hiatu saepius uterentur. Sedes autem in arsi quinta constituta videtur a Vergilio ipso, quem Ovidius sequebatur.

Deinde Homerum imitatus esse videtur Vergilius, cum in versu: „Glaucō et Panopeae et Inoo Melicer-tae“²⁾ syllabam longam in thesi non correptam cum vocali insequente concurrere permetteret; ex Homeri enim versibus, quorum in thesi hiatus voce efficitur spondiaca, plurimi hiatum in eadem exhibent sede³⁾. Praeterea constat, hunc versum Graeci poetae, Partheni, esse imitationem⁴⁾; cuius cum versus esset: „Γλαύκῃ καὶ Πανοπέῃ καὶ⁵⁾ Ἰνώῃ Μελιχέρτῃ“, hiatus Vergilio debetur

1) Cf. Hoffmann, Quaestiones Homericae. Clausth. 1842. p. 57—77.

2) Cf. pag. 51 sq.

3) Cf. Hoffmann l. l. pag. 78, quo loco omnes Iliados enumerantur versus, qui longam in thesi pedis spondiaci retinent. Omnes et Iliados et Odysseae versus, in quibus talis hiatus prima sede, ut in illo versu, exstat, in Wagneri Add. ad lectt. Vergg. l. l. congesti sunt.

4) Cf. Gelli et Macrobi quos supra laudavimus locos. pag. 52.

5) Suspisor ἰδ' Ἰνώῃ M.

Graecum καὶ vertenti *et*, etsi *que* particulam encliticam ei addere licebat, quod Wagnerus, qui in editione hiatum *Glauco et* retineri maluit, in quaestionibus Vergilianis¹⁾ fieri potuisse censet, cum in Mediceo libro saepe *que* omissa sit particula. Idem in schedulis ad lectiones Vergilianas adiectis²⁾ hiatum tuetur, nec aliter in lectionibus Vergilianis ipsis³⁾.

Etiam tres versus, qui syllabam brevem in thesi exhibent sequente vocali, ad Homericum usum revocandi videntur, siquidem hiatus sedes aut in diaeresi quarta est aut post tertium trochaeum, quibus in ipsis apud Homerum hiatus syllaba brevi efficitur⁴⁾.

Nec scio, an syllabae longae hiatu correptae ab Homero repetendae videantur, quoniam, si monosyllabas excipias, voces fere omnes, quarum finalis longa corripitur, Graecae sunt originis. Nam ipsum illud geminatum *vale* ad similitudinem versus e Graeco exemplari expressi prope accedere observavimus⁵⁾.

Reliquum est, ut quae inter hiatum et synaloephen intercedat ratio videamus. Et de synaloephe quidem vel elisione post Lachmannum⁶⁾ et Hauptium⁷⁾, Froeh-

¹⁾ Cf. Verg. Vol. IIII. pag. 418 sq. Q. V. XI. 3.

²⁾ Philol. XVI. pag. 539 sq.

³⁾ Philol. 1860. Suppl. I. ad Verg. Aen. X. 179.

⁴⁾ Hoffmann, l. c. pag. 87: »Sunt autem, quae hiatum possint ferre versus regiones tres: *caesura trochaica pedis tertii, finis pedis quarti, thesis pedis primi*«.

⁵⁾ v. pag. 50.

⁶⁾ In commentario Lucretiano, indicc. lectt. Beroll., aliis locis.

⁷⁾ In observationibus criticis, quaestionibus Catullianis, aliis locis.

dius et Lucianus Muellerus disputaverunt¹⁾. Quas hi constituerunt synaloephes leges ita observavimus, ut ad ea tantum nos dirigeremus, quae a viris doctis de versibus dactylicis proposita sunt.

Synaloephe igitur non in omnibus versus pedibus pariter fieri potest.

1. „Monosyllaba aut longa aut media (in *m* desinentia) aut in diphthongum exeuntia non eliduntur in brevi, nisi quae sunt indeclinabilia aut flexione formata aliena ab legitimis modulis“. Eliduntur *me, te, se, mi, tu*, qui singulari numero positum, *si, ni, de, cum, tum, num, iam, nam, tam, quam, sum*; non eliduntur *sim*, qui plurali numero positum, *do, sto, spe, dem, stem, rem, spem*. Hac igitur cum observatione monosyllaba longa congruunt, quae et in arsi et in thesi hiatum efficiunt. Sex enim huius modi hiatus in thesi, si adicias *num* illud Horatianum, tredecim in arsi exempla sunt. Quo in numero est iteratum *heu* synaloephen illud quidem non magis admittens quam geminatum *AI*, atque quae tum in arsi, tum in thesi producta est particula *et* praemissa interiectione *o*. Nec mirum, *me, te, num* in hiatu inveniri, quippe quibus antiquiores poetae ita uterentur, ut synaloephe non fieret. Quae reliqua sunt monosyllaba, legem illam confirmant.

2. Synaloephen non admittunt apud dactylicos iambica sequente brevi. Invenitur autem iambus in hiatu et sequente longa et sequente brevi, et in arsi

¹⁾ Cf. L. Muelléri de re metrica Latinorum poetarum praeter Plautum et Terentium. Lipsiae 1860. L. IIII. pag. 283 sq.

quidem sequente brevi quattuor in versibus (io Arethusa, domo ubi, Hyla Hyla, pati hymenaeos).

His addas licet pedes longiores, qui in iambos exeunt. In arsi enim sequente brevi anapaestus tribus, choriambus quinque locis invenitur.

3. Spondiaca etiam synaloephen fieri non sinunt, neque sequente brevi praeter exempla pedis primi quaedam et formulas usu receptas, neque sequente acuta praeter particulas et similia; saepius in quinta quam in secunda, tertia, quarta invenitur.

Hiatus autem in arsi spondei in tertia tantum sede et longa (quater) et brevi (quater) sequente efficiunt, in thesi semel in pede primo sequente longa.

Praeterea pedes in spondeum desinentes frequentiores, et in arsi quidem molossus, in tertia (bis, semel longa, semel brevi sequente) et in quinta (quater, sequente longa); epitritus primus in tertia (semel) et quinta (bis), semper sequente brevi; in thesi semel ionicus a minori sequente brevi.

4. Pyrrhichiaca in vocalem a exeuntia sequente brevi raro synaloephen exhibent; qua re hiatus „deus ille“ excusatur, solum pyrrhichii in hiatu exemplum.

Neque vero omnes versus heroici sedes synaloephen pariter admittunt, qua omissa hiatus cum fiat, videamus, num si illas spectaverimus, eadem ei cum synaloephe ratio intercedat.

1. Synaloephe facilius initio, quam in fine versus fit maximeque eorum verborum, quae etsi ad sequentia pertinent cum antecedentibus sunt coniungendae (coniunctionum et praepositionum). Quo fit, ut neque con-

iunctiones neque praepositiones in hiatu ponantur, utque longe maxima exemplorum pars posteriore versus parte contineatur; tertia enim thesis quartusque pes et quintus omnino XXXXVII exhibent exempla; primus contra et secundus pes XXI, quo a numero si detraxeris exempla interiectionum o, io, heu et monosyllabum qui, quae nullo pacto synaloephen admittunt, X tantum exempla habebis reliqua.

2. In pede primo sequente brevi synaloephen fieri licet, sed raro: hiatus invenitur in arsi novies et in thesi quater, octies sequente brevi, praeterea quater sequente longa, ubi synaloephe fieri non poterat.

3. Eorum versuum, qui caesuram habent quae vocatur *πενθημιμερής* vel semiquinaria, in thesi prima, in arsi secunda, et in arsi et in thesi pedis quarti synaloephe esse potest. Itaque inter XXV exempla, quae in thesi prima, vel in arsi secunda, vel in pede quarto hiatum exhibent, XIII caesura vacant semiquinaria, III eandem cum semiternaria et semiseptenaria continent. Et in thesi quidem prima inter quattuor exempla duo sunt caesurae semiquinariae, unum semiquinariae cum semiternaria et semiseptenaria aliis ad hiatum efficiendum accedentibus causis; sed in thesi quarta tria tantum exempla sunt caesurae semiquinariae, quorum unum praeterea habet semiternariam et semiseptenariam, et in arsi secunda ex sex exemplis duo semiquinariam, unum semiquinariam cum semiternaria et semiseptenaria, in arsi quarta ex decem duo semiquinariam, unum semiquinariam cum semiternaria et semiseptenaria continent.

4. Crebrior est autem synaloephe, cum caesura est *τρισημιμερής* vel semiternaria cum caesura, quae vocatur *ἐφ'ημιμερής* vel semiseptenaria; tum facilior est in thesi secunda quam tertia, et in arsi tertia quam sexta; libenter ea utuntur in arsi quinta et in fine thesis quintae.

In arsi sexta versuum, qui caesuram semiternariam exhibent cum semiseptenaria nullus est hiatus praeter versum Met. X. 215: „Ipse suos gemitus foliis inscribit, et AI AI“, qui illas habet caesuras et semiquinariam; cuius rei ea causa est, quod tantam orationis moram, quantam hiatus efficit, Latini ante ipsum versus finem etiam magis quam synaloephen fugiebant; neque mirum, quod in arsi tertia, quae, quia moram constituit, amat hiatum, in tanta copia sexies invenitur ita, ut versus praeter semiquinariam et semiternariam et semiseptenariam habeat caesuram; quae exempla prope omnia sunt Vergili e Bucolicis repetita eaque in i desinentia, qui singularis quidam hiatus ordo est. Exemplorum quintae arsis nullum semiternariam habet caesuram cum semiseptenaria.

Thesis autem secundae, cum saepe synaloephen contineat, nullus est hiatus in diaeresi; duo sunt versus, qui et hiatum in thesi trochaica secunda et caesuras exhibent illas, sed in altero praeterea semiquinaria est. In thesi tertia, in qua rarior est synaloephe, quattuor hiatus sunt exempla, quorum semiternariam cum semiseptenaria unum habet, et unum addita semiquinaria. In thesi quinta ex quattuor exemplis unum tantum utramque ostendit caesuram adiuncta praeterea semiquinaria.

Omnino LV exemplorum, quae in thesi secunda, tertia, quinta et in arsi secunda, tertia, quinta, sexta inveniuntur, semiternariam cum semiseptenaria II tantummodo, semiquinariam cum semiternaria et semiseptenaria X (tres in thesi, septem in arsi) continent.

5. Finales longae synaloephen non ferunt nisi intra primum pedem et quartum ut careant tamen hae partes caesura; in thesi quinta longae aut evitantur aut si ponuntur synaloephe non fit.

Qua lege causa continetur, cur hiatus in tertia arsi frequentissimus sit; neque mirum est, quod in tertia arsi invenitur, accedente caesura semiternaria et semiseptenaria. In quinta thesi hiatus semper finali longa efficitur, duobus ex quattuor locis in tertia; duo quae reliqua sunt exempla, anomala sunt („Arethusa, io“ et „pruna, honos“) et aliis causis excusantur.

6. Asperrima longae in thesi tertia est synaloephe, hiatus autem ex quattuor duo sunt exempla finali longa. Idem cum in thesin secundam cadat, duo hiatus exempla longam finalem habent. Et cum synaloephe syllabae longae aut in *m* desinentis in thesi prima et quarta, si caesura est semiternaria cum semiseptenaria, haud minus aspera visa sit, non mirum, unum exemplum thesis primae, quod illas continet caesuras cum semiquinaria, longam exhibere vocalem, et quae sint huius generis in thesi quarta exempla eorum tria finales longas, unum *num* habere.

7. Synaloephe crebra est in semiquinaria, si conjunctiones praecedunt vel praepositiones, id quod rarius fit in semiseptenaria. Nos autem iam supra vidimus

nec coniunctiones nec praepositiones ulla in versus sede
ita inveniri, ut hiatum efficiant.

Sed haec hactenus; satis enim copiose nobis ostendisse videmur, hiatum praecipue fieri quibus locis syna-
loephe fieri non possit.

V I T A.

Natus sum Edmundus Hugo Bieling a. h. s. CIOIOCCCXLI d. XIX m. Aprilis patre Ioanne Theophilo, matre Maria Elisabetha e gente Hellgrewe, quibus superstitibus gaudeo. Fidei addictus sum evangelicae. Primis literarum elementis imbutus gymnasii Leucophaei Berolinensis, quod tum rectore Friderico Beller-manno, pie mihi colendo, florebat, nunc Bonitio floret, discipulis adscriptus sum. Quod gymnasium postquam novem annos frequentavi, ineunte anno CIOIOCCCLIX maturitatis testimonio munitus inter universitatis literariae Berolinensis cives receptus a rectore magnifico Henrico Dovo nomenque professus apud Magnum, ordinis philosophici illo tempore decanum, per octo semestria scholis interfui doctissimorum virorum philologicis Boeckhi, Haupti, Muellenhofi, philosophicis Trendelenburgi et Althausi, historicis Droyseni, aestheticis Goschi et Solli, theologicis Twesteni, Nidneri, Hengstenbergi. Seminarii quoque philologici exercitationibus moderantibus Boeckhio et Hauptio per semestria aliquot interfui, neque minus philosophicis Trendelenburgi, historicis Droyseni, archaeologicis Gerhardi. Seminarii regii, quod ad recentium linguarum literarumque promovendum studium Berolini institutum Herrigi floret auspiciis, per quattuor semestria sodalis fui. Quibus viris omnibus optime

de me meritis maximam habeo gratiam semperque habebo. Octo semestribus peractis cum academiam Berolinensem reliquissem, Falkenbergam me contuli, quo in vico Immanuel Schmidtijs ludo quem vocant Victoria Institut praeest, ut pueros instituendi usu et exercitatione augerer. Ineunte m. Maio a. CIOIOCCCLXVI pro facultate docendi examinandum me obtuli viris Berolini ad hoc officium publice constitutis eiusdemque anni m. Octobre a Gallenkampio, scholae publicae cui nomen Friedrich-Werdersche Gewerbeschule rectore, Berolinum vocatus sum, ubi cum per semestre pueros instituisssem praeceptoris publici ordinarii munus in schola quae vocatur Dorotheenstaedtische Realschule quaeque Kleiberi auspiciis floret ineunte m. Aprili a. CIOIOCCCLXVII mihi delatum est, quo in munere m. Octobre eiusdem anni confirmatus sum.

LIBRARY OF CONGRESS

0 003 092 888 A

LIBRARY OF CONGRES

0 003 092 888 P